ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ WALTER VAN GERVEN της 28ης Απριλίου 1993 *

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Με την υπό κρίση προσφυγή, η Matra SA ζητεί από το Δικαστήριο, βάσει του άρθρου 173 της Συνθήκης ΕΟΚ, την ακύρωση αποφάσεως της Επιτροπής, της 16ης Ιουλίου 1991 (στο εξής: προσβαλλόμενη απόφαση), περί χορηγήσεως κρατικών ενισχύσεων από την Πορτογαλία προς κοινή επιχείρηση αποκαλούμενη «Newco», ιδρυθείσα από τη Ford of Europe Inc. (στο εξής: Ford) και τη Volkswagen AG (στο εξής: VW) για την παραγωγή οχημάτων πολλαπλών χρήσεων (τα οποία αποκαλούνται επίσης: οχήματα ενιαίου αμαξώματος) στο Setúbal [1]. Με την προσβαλλόμενη απόφαση, αντίγραφο της οποίας διαβιβάστηκε στη Matra SA (στο εξής: Matra) στις 30 Ιουλίου 1991, η Επιτροπή δήλωσε ότι δεν διατυπώνει καμία αντίρρηση ως προς το προτεινόμενο από τη Πορτογαλία πρόγραμμα ενισχύσεων.

Το ιστορικό της διαδικασίας

2. Με τα έγγραφα της 26ης Μαρτίου και 16ης Απριλίου 1991, η Πορτογαλία κοινοποίησε τις επίδικες ενισχύσεις στην Επιτροπή σύμφωνα με το άρθρο 93, παράγραφος 3, της Συνθήκης ΕΟΚ και το σημείο 2.2 της ανακοινώσεως της Επιτροπής σχετικά με το «Κοινοτικό πλαίσιο για τις κρατικές ενισχύσεις προς την αυτοκινητοβιομηχανία» [2] (στο εξής: ανακοίνωση περί των κρατικών ενισχύσεων προς την αυτοκινητοβιομηχανία). Το ύψος των προτεινομένων ενισχύσεων επρόκειτο να ανέλθει συνολικά μέχρι μεγίστου ποσού 97,44 δισεκατομμυρίων ESC ή 547 εκατομμυρίων ECU, εκ των οποίων 500 εκατομμύρια θα καταβάλλονταν υπό τη μορφή άμεσων ενισχύσεων στο πλαίσιο του «Sistema de Incentivos de Base Regional» (SIBR), ενός ήδη υπάρχοντος προγράμματος περιφερειακών ενισχύσεων που καταρτίστηκε από την Πορτογαλία σε συνεννόηση με την Επιτροπή [3]. Τα υπόλοιπα 47 εκατομμύρια ECU θα χορηγούνταν στη Newco από την Πορτογαλία υπό μορφή πενταετούς περιορισμένης απαλλαγής από τον φόρο επί των κερδών των εταιριών.

Το συνολικό κόστος του σχεδίου που θα τύγχανε των ενισχύσεων θα ανερχόταν σε 454 δισεκατομμύρια ESC ή 2 550 εκατομμύρια ECU. Η Πορτογαλία πρότεινε, επί πλέον, ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα συνολικού κόστους 36 δισεκατομμυρίων ESC (202 εκατομμυρίων ECU), ενημέρωσε δε την Επιτροπή, με έγγραφο της 31ης Μαρτίου 1991, επί των χαρακτηριστικών του εκπαιδευτικού αυτού προγράμματος.

Με επιστολή που απηύθυνε στους επιτρόπους Bangemann και Millan, η Matra, κατασκευαστής του οχήματος πολλαπλών χρήσεων το οποίο διατίθεται στο εμπόριο με την ονομασία «Espace», εξέφρασε την ανησυχία της σχετικά με τις προτεινόμενες από την Πορτογαλία ενισχύσεις. Η Matra ζήτησε από την Επιτροπή να διενεργήσει τυπική έρευνα προκειμένου να επιτρέψει σε όλους τους ενδιαφερομένους να διατυπώσουν τις παρατηρήσεις τους. Στις 26 Ιουνίου 1991, η Matra υπέβαλε στην Επιτροπή καταγγελία περί

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ολλανδική.

1 — Για τον ορισμό της έννοιας «όχημα ενιαίου αμαξώματος», βλέπε την «Ανακοίνωση σύμφωνα με το άρθρο 19, παράγραφος 3 του κανονισμού αριθ. 17 του Συμβουλίου σχετικά με την κοινοποίηση αριθ. IV/33 814 — Ford/Volkswagen», ΕΕ 1991, C 182, σ. 8.

2 — Ανακοίνωση 89/C 123/03 της Επιτροπής, ΕΕ 1989, C 123, σ. 3.

3 — Στην προσβαλλόμενη απόφαση περιλαμβάνονται οι παραπομπές στο πορτογαλικό διάταγμα που θέσπισε το SIBR και στο έγγραφο με το οποίο η Επιτροπή ενέκρινε το καθεστώς αυτό.

παραβάσεως των άρθρων 92 επ. της Συνθήκης ΕΟΚ από την Πορτογαλία και του άρθρου 85 της Συνθήκης ΕΟΚ από τη Ford και τη VW. Την επομένη έλαβε χώρα συνάντηση μεταξύ των υπευθύνων της Επιτροπής και της Matra, κατά την οποία έγινε ανάλυση των λόγων που προξενούσαν τις ανησυχίες της Matra. Κατά τη συνάντηση αυτή, η Επιτροπή ενημέρωσε επίσης τη Matra για τους λόγους για τους οποίους δεν προετίθετο να κινήσει την τυπική διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 2, της Συνθήκης.

Στις 3 Ιουλίου 1991, η Επιτροπή έλαβε την απόφαση να μη διατυπώσει καμία αντίρρηση ως προς τις προταθείσες από την Πορτογαλία ενισχύσεις. Ενημέρωσε σχετικά την Πορτογαλική Κυβέρνηση με έγγραφο της 16ης Ιουλίου 1991. Στις 3 Οκτωβρίου 1991 δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα «Περίληψη της απόφαση της Επιτροπής να μην διατυπώσει αντιρρήσεις για την ενίσχυση την οποία σκοπεύει να χορηγήσει η Πορτογαλική Κυβέρνηση προς την κοινή επιχείρηση Ford και Volkswagen για τη δημιουργία ενός εργοστασίου οχημάτων πολλαπλών χρήσεων στη χερσόνησο του Setúbal» [4].

3. Μετά την προσβαλλόμενη απόφαση ακολούθησαν και άλλες επαφές μεταξύ της Επιτροπής και της Matra. Στην επιστολή που της απηύθυνε η Matra στις 17 Ιουνίου 1991, η Επιτροπή απάντησε στις 17 Ιουλίου 1991 ότι είχαν επέλθει «ουσιώδεις βελτιώσεις» στο προσχέδιο των ενισχύσεων, ότι η Πορτογαλία, κατόπιν αιτήματος της Επιτροπής, είχε δεόντως συμπληρώσει την κοινοποίησή της και ότι, κατ' αυτήν, είχε τηρηθεί η ισορροπία μεταξύ των συμφερόντων περιφερειακής αναπτύξεως και των συμφερόντων του ελεύθερου ανταγωνισμού. Στις 30 Ιουλίου, όπως έχω ήδη αναφέρει, η Επιτροπή διαβίβασε στη Matra αντίγραφο της προσβαλλομένης αποφάσεως. Στο συνοδευτικό έγγραφο η Επιτροπή διελάμβανε κυρίως, ότι, κατ' αυτήν, η συμφωνία συνεργασίας μεταξύ Ford και VW πληρούσε τις προϋποθέσεις για να τύχει της εξαιρέσεως που προβλέπεται στο άρθρο 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης και ότι είχε αποφασίσει να κινήσει την προβλεπόμενη στο άρθρο 19 του κανονισμού 17 [5] διαδικασία, έτσι ώστε οι ενδιαφερόμενοι τρίτοι να μπορέσουν να διατυπώσουν συναφώς τις παρατηρήσεις τους.

4. Με δικόγραφο που κατέθεσε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 6 Σεπτεμβρίου 1991, η Matra άσκησε την υπό κρίση προσφυγή ακυρώσεως. Με διάταξη της 4ης Δεκεμβρίου 1991, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου απέρριψε την αίτηση λήψεως ασφαλιστικών μέτρων της Matra, με την οποία ζητήθηκε η αναστολή εκτελέσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως και η λήψη ορισμένων προσωρινών μέτρων [6]. Με διατάξεις της 8ης Απριλίου 1992, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου επέτρεψε στην Πορτογαλία, στη Ford και στη VW να παρέμβουν στη δίκη προς υποστήριξη των αιτημάτων της Επιτροπής, σύμφωνα με το άρθρο 37 του πρωτοκόλλου περί του Οργανισμού του Δικαστηρίου και το άρθρο 93 του Κανονισμού Διαδικασίας [7].

Για πιο διεξοδική έκθεση των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως και για την ακολουθηθείσα διαδικασία παραπέμπω στην προαναφερθείσα διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 4ης Δεκεμβρίου 1991 και στην έκθεση ακροατηρίου.

5. Η Επιτροπή προέβη στην έκδοση της αποφάσεως της 23ης Δεκεμβρίου

4 — Προηγούνται της δημοσιεύσεως της περιλήψεως αυτής οι τίτλοι «Έγκριση κρατικής ενίσχυσης σύμφωνα με τα άρθρα 92 και 93 της Συνθήκης ΕΟΚ. Περιπτώσεις για τις οποίες η Επιτροπή δεν διατυπώνει αντιρρήσεις» (91/C, 257/04), ΕΕ 1991, C 257, σ. 5.

5 — Κανονισμός 17 του Συμβουλίου, της 6ης Φεβρουαρίου 1962, (πρώτος κανονισμός εφαρμογής των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης), ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 25.

6 — Διάταξη του Προέδρου του Δικαστηρίου της 4ης Δεκεμβρίου 1991, C-225/91 R, Matra κατά Επιτροπής (Συλλογή 1991, σ. I-5823).

7 — Διατάξεις του Προέδρου του Δικαστηρίου της 8ης Απριλίου 1992 (C-225/91).

1992 [8], αφού εξέτασε το συμβιβαστό προς το άρθρο 85 της Συνθήκης της συναφθείσας μεταξύ Ford και VW συμφωνίας για τη δημιουργία κοινής επιχειρήσεως. Η απόφαση αυτή κηρύσσει κατ' αρχήν ανεφάρμοστες, σύμφωνα με το άρθρο 85, παράγραφος 3, της Συνθήκης, τις διατάξεις της παραγράφου 1 του ίδιου άρθρου (άρθρο 1). Η χορηγούμενη εξαίρεση εξαρτάται ωστόσο από την τήρηση ορισμένων όρων και υποχρεώσεων (άρθρο 2).

Ακολούθως η Matra άσκησε ενώπιον του Πρωτοδικείου προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως αυτής [9].

Επί του παραδεκτού

6. Η Ford και η Πορτογαλία αμφισβητούν το παραδεκτό της ασκηθείσας από τη Matra προσφυγής ακυρώσεως. Κατά τις παρεμβαίνουσες αυτές, η προσβαλλόμενη απόφαση δεν αφορά άμεσα και ατομικά τη Matra, κατά την έννοια του άρθρου 173, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ. Η Matra και η Επιτροπή έχουν αντίθετη γνώμη ενώ η VW δεν εξέφρασε άποψη επ' αυτού του σημείου.

Δυνάμει του άρθρου 173, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης, φυσικό ή νομικό πρόσωπο μπορεί να ασκήσει, υπό τις καθοριζόμενες στο πρώτο εδάφιο του ίδιου αυτού άρθρου προϋποθέσεις, προσφυγή κατά των αποφάσεων που απευθύνονται σ' αυτό και κατά των αποφάσεων που, αν και εκδίδονται ως κανονισμοί ή αποφάσεις που απευθύνονται σε άλλο πρόσωπο, το αφορούν άμεσα και ατομικά [10].

7. Η Matra είναι η μόνη που υποστηρίζει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση απευθύνεται σ' αυτήν. Προς υποστήριξη του ισχυρισμού αυτού επικαλείται ότι η προσβαλλόμενη απόφαση τη μνημονεύει ρητά, ότι ο αρμόδιος επίτροπος της διαβίβασε αντίγραφο της αποφάσεως αυτής και ότι το έγγραφο της 30ής Ιουλίου 1991, συνοδευτικό του διαβιβασθέντος αντιγράφου, πρέπει να θεωρηθεί ότι απορρίπτει σιωπηρώς την καταγγελία που υπέβαλε η Matra στις 26 Ιουνίου 1991.

Συμφωνώ με την Πορτογαλία και την Επιτροπή ως προς το ότι τα στοιχεία αυτά δεν επαρκούν για να θεωρηθεί η Matra αποδέκτης της αποφάσεως. Είναι σαφές ότι η προσβαλλόμενη απόφαση, η οποία, εξάλλου, συνετάγη στην πορτογαλική, απευθύνεται αποκλειστικά στο πορτογαλικό Υπουργείο Εξωτερικών. Το έγγραφο που η Επιτροπή απηύθυνε στη Matra στις 30 Ιουλίου 1991 δεν αφήνει, ούτε αυτό, καμία αμφιβολία επί του θέματος:

«Όπως ασφαλώς το γνωρίζετε ήδη, η Επιτροπή αποφάσισε στις 3 Ιουλίου 1991 (...) να μη διατυπώσει αντιρρήσεις ως προς το κοινοποιηθέν σχέδιο ενισχύσεως υπέρ της επενδύσεως αυτής. *Για ενημέρωσή σας και για κάθε ενδεχόμενη χρήση*, σας αποστέλλεται συνημμένως αντίγραφο της αποφάσεως που απεστάλη στις πορτογαλικές αρχές (η υπογράμμιση δική μου)».

8. Εφόσον προκύπτει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση δεν απευθύνεται στη Matra, τίθεται το ερώτημα εάν την αφορά άμεσα και ατομικά. Οι διάφοροι διάδικοι, οι οποίοι συνάγουν ανάλογα με την περίπτωση θετική ή αρνητική απάντηση, αντλούν τα επιχειρήματά τους από την απόφαση Cofaz κλπ. κατά Επιτροπής, της 28ης Ιανουαρίου 1986 [11].

Με την απόφαση Cofaz, το Δικαστήριο εξέτασε το κατά πόσον οι «ενδιαφερόμενοι»,

8 — Απόφαση 93/49/ΕΟΚ της Επιτροπής, της 23ης Δεκεμβρίου 1992, σχετικά με τη διαδικασία βάσει του άρθρου 85 της Συνθήκης (IV/33 814 — Ford/Volkswagen), ΕΕ 1993, L 20, σ. 14. Βλ. επίσης την ανακοίνωση 91/C, 182/07 που παρατίθεται στην ανωτέρω υποσημείωση 1.

9 — Υπόθεση T-17/93 εκκρεμής ενώπιον του Πρωτοδικείου.

10 — Η πρώτη περίπτωση αφορά πράξη που απευθύνεται στον προσφεύγοντα ως εκ του τύπου της, η δεύτερη αφορά πράξη που του απευθύνεται ως εκ της φύσεώς της.

11 — Απόφαση της 28ης Ιανουαρίου 1986, 169/84, Cofaz κατά Επιτροπής (Συλλογή 1986, σ. 391).

κατά την έννοια του άρθρου 93, παράγραφος 2, της Συνθήκης, μπορούν να ασκήσουν προσφυγή ακυρώσεως κατά της αποφάσεως δια της οποίας η Επιτροπή περατώνει τυπική διαδικασία έρευνας η οποία είχε κινηθεί βάσει της ίδιας αυτής διατάξεως. Επρόκειτο, στην υπόθεση εκείνη, για έρευνα την οποία είχε κινήσει η Επιτροπή σχετικά με το ισχύον στις Κάτω Χώρες σύστημα τιμών του φυσικού αερίου, κατόπιν ιδίως καταγγελίας υποβληθείσας από Γάλλους καταναλωτές φυσικού αερίου. Σε δεδομένη στιγμή η Επιτροπή αποφάσισε ότι το σύστημα τιμών — προσαρμοσθέν εν τω μεταξύ — συμβιβαζόταν με την κοινή αγορά, οπότε έπρεπε να περατώσει τη διαδικασία έρευνας. Οι Γάλλοι καταναλωτές άσκησαν κατά της αποφάσεως αυτής προσφυγή βάσει του άρθρου 173, δεύτερο εδάφιο, της Συνθήκης. Ερωτηθέν ως προς το παραδεκτό της προσφυγής, το Δικαστήριο έκρινε μεταξύ άλλων:

«(Το Δικαστήριο) δέχτηκε ως στοιχεία που αποδεικνύουν ότι η επίδικη πράξη αφορά την επιχείρηση, κατά την έννοια του άρθρου 173, δεύτερη παράγραφος, της Συνθήκης, το γεγονός ότι η επιχείρηση αποτέλεσε την αφορμή της καταγγελίας λόγω της οποίας κινήθηκε η διαδικασία έρευνας και ότι υπέβαλε παρατηρήσεις οι οποίες και καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό την εξέλιξη της διαδικασίας.

Οι ίδιες σκέψεις ισχύουν και για τις επιχειρήσεις που έπαιξαν παρόμοιο ρόλο στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 93 της Συνθήκης, εφόσον πάντως η θέση τους στην αγορά επηρεάζεται ουσιωδώς από την ενίσχυση στην οποία αναφέρεται η προσβαλλόμενη απόφαση [12]».

Αφού διαπίστωσε ότι οι Γάλλοι καταναλωτές φυσικού αερίου είχαν υποβάλει καταγγελία κατά του ολλανδικού συστήματος τιμών, ότι παρενέβησαν στη διαδικασία κατά το άρθρο 93, παράγραφος 2, και ότι είχαν επί πλέον αποδείξει ότι η προσβαλλόμενη απόφαση μπορούσε να θίξει ουσιωδώς τη θέση τους στην αγορά, το Δικαστήριο κήρυξε παραδεκτή την προσφυγή ακυρώσεως.

9. Φρονώ ότι η ασκηθείσα από τη Matra προσφυγή πληροί τις προϋποθέσεις του παραδεκτού που όρισε το Δικαστήριο με την απόφαση Cofaz. Η Matra υπέβαλε, πράγματι, στην Επιτροπή, στις 26 Ιουνίου 1991, καταγγελία στρεφόμενη κατά των κοινοποιηθεισών από την Πορτογαλία ενισχύσεων και παρενέβη επανειλημμένως κατά τη διαδικασία που οδήγησε στην απόφαση να μην κινηθεί η προβλεπόμενη στο άρθρο 93, παράγραφος 2 τυπική διαδικασία, απόφαση η οποία προσβάλλεται στην υπό κρίση υπόθεση (βλ. σημείο 2 ανωτέρω). Εντός προθεσμίας δύο μηνών αφότου η Επιτροπή τής διαβίβασε την προσβαλλόμενη απόφαση, η Matra άσκησε την προσφυγή ακυρώσεως την οποία αφορούν οι παρούσες προτάσεις [13]. Ενόψει όλων αυτών φρονώ ότι, το γεγονός ότι επρόκειτο, στην υπόθεση Cofaz, για την απόφαση με την οποία η Επιτροπή περάτωνε την τυπική διαδικασία έρευνας, ενώ στην υπό κρίση περίπτωση πρόκειται για απόφαση με την οποία η Επιτροπή αποφάσισε να μην κινήσει τη διαδικασία αυτή, δεν μπορεί να οδηγήσει στο συμπέρασμα του μη παραδεκτού της ασκηθείσας από τη Matra προσφυγής [14].

12 — Απόφαση Cofaz κατά Επιτροπής, σκέψεις 24-25.

13 — Η απόφαση κοινοποιήθηκε, όπως προείπα, (βλ. σημεία 1 και 3 ανωτέρω) με επιστολή της 30ής Ιουλίου 1991. Το δικόγραφο της Matra κατατέθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 6 Δεκεμβρίου 1991.

14 — Εξάλλου, στις προτάσεις του της 31ης Μαρτίου 1993 στην υπόθεση C-198/91, William Cook κατά Επιτροπής (Συλλογή 1993, σ. I-2487, I-2502), ο γενικός εισαγγελέας Tesauro υποστηρίζει μία άποψη την οποία δεν μπορώ παρά να προσυπογράψω. Υποστηρίζει, ορθώς κατ' εμέ, ότι ακόμη και τα πρόσωπα που έχουν υποστεί ζημία — όπως οι ανταγωνιστές της δικαιούχου επιχειρήσεως — τα οποία *δεν παρενέβησαν* κατά τη διάρκεια της άτυπης διαδικασίας που προβλέπεται στο άρθρο 93, παράγραφος 3, διότι επί παραδείγματι δεν εγνώριζαν την χορηγηθείσα ενίσχυση, πρέπει να έχουν το δικαίωμα να προσφύγουν κατά της αποφάσεως που έλαβε η Επιτροπή να μην κινήσει την προβλεπόμενη στο άρθρο 93, παράγραφος 2, διαδικασία.

Επιπλέον, η Matra απέδειξε επαρκώς ότι η προσβαλλόμενη απόφαση μπορούσε να θίξει ουσιωδώς την θέση της στην αγορά, επισημαίνοντας κυρίως ότι, αντίθετα από τις ανταγωνίστριες εταιρίες, παράγει μόνον οχήματα πολλαπλών χρήσεων και ότι η θέση της στην αγορά εξαρτάται αποκλειστικά από την εξέλιξη αυτού του τομέα της αγοράς.

Αντίθετα προς ό,τι υποστηρίζει η Ford, είναι συναφώς αδιάφορο το ότι η διανομή των «Espace» δεν γίνεται από τη Matra αλλά από τη Renault. Ο ισχυρισμός της Ford ότι, λόγω της υπάρχουσας συμφωνίας διανομής, η Matra δεν υφίσταται κανένα οικονομικό κίνδυνο δεν με πείθει. Πρώτον, είναι βέβαιο ότι μέρος μόνο της παραγωγής της Matra διατίθεται στη Renault υπό τους προκαθορισθέντες όρους. Δεύτερον, αυτή η ίδια η σπουδαιότητα του εν λόγω τμήματος της παραγωγής της Matra που αγοράζεται από τη Renault θα εξελιχθεί αναγκαστικά και αυτή συναρτήσει της ζητήσεως του «Espace» στην αγορά αυτοκινήτου. Η παραγωγή της Matra, επομένως, εξαρτάται πράγματι από οικονομικούς παράγοντες.

10. Εξ αυτών συμπεραίνω επομένως ότι, βάσει της νομολογίας που συνάγεται από την απόφαση Cofaz, είναι παραδεκτή η ασκηθείσα από τη Matra προσφυγή ακυρώσεως.

Εκτίμηση επί της ουσίας διατυπωθείσα από την Επιτροπή σχετικά με την χορηγηθείσα από την Πορτογαλία ενίσχυση

11. Στο δεύτερο σκέλος της προσφυγής της, η Matra επικαλείται πέντε λόγους ακυρώσεως που αφορούν την ουσία της υποθέσεως. Όπως και η Επιτροπή, θα ξεκινήσω με την εξέταση των λόγων αυτών, καθότι η ανάλυση αυτή θα επιτρέψει την καλλύτερη κατανόηση των λόγων ακυρώσεως που η Matra αντλεί από διαδικαστικά ζητήματα.

Με τους τρεις πρώτους λόγους ακυρώσεως, η Matra προσάπτει στην Επιτροπή ότι υπέπεσε σε πρόδηλες πλάνες εκτιμήσεως. Καταρχάς, στην προσβαλλόμενη απόφαση, εσφαλμένως βασίστηκε επί της αρχής ότι δεν υπήρχαν αρκετά στοιχεία που να καθιστούν επίφοβο έναν επικείμενο κίνδυνο πλεονάζουσας ικανότητας στην αγορά των οχημάτων πολλαπλών χρήσεων (βλ. κατωτέρω σημεία 13 επ.). Εν συνεχεία, είναι προδήλως εσφαλμένος ο ισχυρισμός ότι, λόγω της μειονεκτικής γεωργαφικής θέσεως του εργοστασίου του Setúbal, η πορτογαλική ενίσχυση δεν μπορούσε να προκαλέσει καμία στρέβλωση του ανταγωνισμού (βλ. κατωτέρω σημεία 16 επ.). Τέλος, η Επιτροπή υποστηρίζει εσφαλμένως ότι δεν αποτελούν ενισχύσεις οι δαπάνες που αναλήφθηκαν από την Πορτογαλία, στο πλαίσιο του σχεδίου, όσον αφορά την υποδομή και την εκπαίδευση (βλ. κατωτέρω σημεία 27 επ.).

Με τους δύο άλλους λόγους, η Matra υποστηρίζει ότι η Επιτροπή παρέβη ορισμένες διατάξεις του κοινοτικού δικαίου. Ο τέταρτος λόγος, συγκεκριμένα, θεμελιώνεται σε παράβαση του άρθρου 92, παράγραφος 3, της Συνθήκης. Η Επιτροπή δεν προέβη σε αντικειμενική εκτίμηση των πορτογαλικών ενισχύσεων ενόψει των εξαιρέσεων που προβλέπονται στο άρθρο 92, παράγραφος 3, της Συνθήκης, αλλά περιορίστηκε να εξετάσει κατά πόσον οι ενισχύσεις αυτές είναι σύμφωνες με το γενικό καθεστώς ενισχύσεων για το οποίο η Πορτογαλία είχε ήδη λάβει την έγκριση της Επιτροπής. Θα αναλύσω τον λόγο αυτό ταυτόχρονα με τον δεύτερο με τον οποίο συνδέεται λογικώς. Τέλος, η Matra προσάπτει στην Επιτροπή ότι ενήργησε κατά κατάχρηση εξουσίας διότι, εκδίδοντας την προσβαλλόμενη απόφαση, προδίκασε την έκβαση της διαδικασίας που σκοπεί στην εφαρμογή του άρθρου 85, παράγραφος 3. Θα εξετάσω τον τελευταίο αυτό λόγο στο

πλαίσιο του επόμενου τμήματος των προτάσεών μου (βλ. κατωτέρω σημείο 48).

12. Προτού αναλύσω χωριστά κάθε έναν από τους προβαλλόμενους λόγους, φρονώ ότι είναι χρήσιμο να υπενθυμιστεί ότι το άρθρο 92, παράγραφος 3, της Συνθήκης αφήνει μεγάλα περιθώρια ελευθερίας στην Επιτροπή ως προς την εκτίμηση του συμβιβαστού των χορηγούμενων από τα κράτη ενισχύσεων προς την κοινή αγορά. Επ' αυτού του σημείου υπάρχει πάγια νομολογία του Δικαστηρίου [15]. Όσον αφορά τον δικαστικό έλεγχο της προσβαλλομένης αποφάσεως, αυτό σημαίνει ότι δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου η κατ' ουσίαν εκτίμηση της σκοπιμότητας των αποφάσεων που εκδίδει η Επιτροπή στο πλαίσιο του άρθρου 92, παράγραφος 3, της Συνθήκης. Το Δικαστήριο οφείλει μόνο να ελέγχει μήπως οι αποφάσεις αυτές είναι τόσο απαράδεκτες ή προδήλως εσφαλμένες ώστε να μην μπορούν να ληφθούν κατ' εύλογη κρίση. Επιπλέον, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι η Επιτροπή πρέπει να ασκεί τη διακριτική της εξουσία, που προϋποθέτει εκτιμήσεις οικονομικού και κοινωνικού χαρακτήρα, μέσα σε κοινοτικά πλαίσια [16] και ότι, όταν εξετάζει το συμβιβαστό ενισχύσεως προς την κοινή αγορά, πρέπει να λαμβάνει υπόψη όλα τα κρίσιμα στοιχεία [17].

13. *Πρώτος λόγος ακυρώσεως: πλεονάζουσα ικανότητα;* Η Matra παραθέτει την ακόλουθη φράση, την οποία δανείζεται από την προσβαλλόμενη απόφαση, για να αποδείξει ότι η Επιτροπή προέβη σε προδήλως εσφαλμένη εκτίμηση της δυναμικότητας της ευρωπαϊκής αγοράς των οχημάτων πολλαπλών χρήσεων:

«Ενώ το προτεινόμενο σχέδιο στη Setúbal θα επιτρέψει στη Ford και στη Volkswagen να αποκτήσουν ένα σημαντικό μερίδιο στη δυναμικότητα της Κοινότητας στον τομέα των οχημάτων πολλαπλών χρήσεων, δεν υπάρχουν στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι θα παρουσιαστούν προβλήματα πλεονάζουσας δυναμικότητας στο τμήμα αυτό της αγοράς για το εγγύς μέλλον, ακόμη και αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι διάφορα άλλα σχέδια που αφορούν τα οχήματα πολλαπλών χρήσεων έχουν ήδη αρχίσει να πραγματοποιούνται ή βρίσκονται στο στάδιο του σχεδιασμού [18]».

Η παραπομπή στη μόνη αυτή αιτιολογική σκέψη — στην πραγματικότητα όχι πολύ σαφή — δεν είναι πειστική. Πρώτον, από το συνολικό κείμενο της προσβαλλομένης αποφάσεως προκύπτει ότι όντως υπάρχουν αποχρώσεις στον τρόπο με τον οποίο η Επιτροπή εκτίμησε την ικανότητα της σχετικής αγοράς. Στην απόφασή της, η Επιτροπή εφιστά την προσοχή, καταρχάς και κυρίως, επί του γεγονότος ότι η αγορά αυτοκινήτου στη Δυτική Ευρώπη χαρακτηρίζεται από μία ζήτηση που εμφανίζει αισθητή μείωση και η οποία, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, δεν μπορεί να παρουσιάσει ετήσιο ποσοστό αύξησης μεγαλύτερο του 1 ή 2 %. Εν συνεχεία, απαριθμεί ορισμένους παράγοντες που κάνουν «την πλειονότητα των κατασκευαστών και των αναλυτών της αγοράς» να πιστεύει ότι το τμήμα των οχημάτων πολλαπλών χρήσεων ενδέχεται, μολαταύτα, να έχει την ταχύτερη επέκταση στη δυτικοευρωπαϊκή αγορά αυτοκινήτου. Ωστόσο, προσθέτει αμέσως ότι, στο τμήμα αυτό της ευρωπαϊκής αγοράς, η προσφορά θα αυξηθεί πιθανότητα κατά σημαντικό ποσοστό από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 και συνεχίζει ως εξής:

«Βεβαίως, ο κάθε αναλυτής δίδει τη δική του απάντηση στο ερώτημα εάν η αγορά των οχημάτων πολλαπλών χρήσεων μπορεί να εξακολουθήσει να επεκτείνεται, μερικοί

15 — Βλ. ήδη την απόφαση της 22ας Μαρτίου 1977, 78/76, Steinike & Weinlig κατά Γερμανίας, σκέψη 8 (Συλλογή τόμος 1977, σ. 171), η οποία επιβεβαιώθηκε πρόσφατα ιδίως με την απόφαση της 21ης Μαρτίου 1991, C-303/88, Ιταλία κατά Επιτροπής, σκέψη 34 (Συλλογή 1991, σ. I-1433).

16 — Idem.

17 — Απόφαση της 3ης Οκτωβρίου 1991, C-261/89, Ιταλία κατά Επιτροπής, σκέψη 20 (Συλλογή 1991, σ. I-4437).

18 — Προσβαλλόμενη απόφαση, σ. 10.

μάλιστα προειδοποιούν για τους κινδύνους που ενέχει μία προβολή της ταχείας αναπτύξεως που παρατηρήθηκε κατά τη διάρκεια των τελευταίων αυτών ετών στις Ηνωμένες Πολιτείες και στην Ευρώπη. Οι ανεξάρτητοι αναλυτές της αγοράς προβλέπουν, όμως, ότι η ζήτηση οχημάτων πολλαπλών χρήσεων στη Δυτική Ευρώπη θα ανέλθει σε 300 000 μονάδες περίπου ανά έτος μέχρι τα μέσα της δεκαετίας 1990. Ορισμένοι κατασκευαστές είναι λιγότερο αισιόδοξοι. Τα μέρη του εν λόγω σχεδίου, η Ford και η Volkswagen, προσδοκούν ότι η ζήτηση θα φθάσει τις 300 000 μονάδες το 1994 και 500 000 στο τέλος του αιώνα [19]».

Η παρατιθέμενη από τη Matra φράση εμφανίζεται πιο κάτω στο κείμενο, αλλά συνοδεύεται αμέσως από την ακόλουθη διευκρίνιση:

«Η σπουδαιότητα του σχεδίου και του τμήματος κοινοτικής ικανότητας που συνεπάγεται ενισχύει την αναγκαιότητα να δοθεί προσοχή ώστε τα σχεδιαζόμενα μέτρα ενισχύσεως να δικαιολογούνται βάσει πραγματικών κριτηρίων περιφερειακής αναπτύξεως σύμφωνα με το κοινοτικό πλαίσιο για τις κρατικές ενισχύσεις προς την αυτοκινητοβιομηχανία [20]».

14. Κατά την προφορική διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου προέκυψε επί πλέον ότι, κατά την προκαταρκτική και άτυπη έρευνα, η Επιτροπή προσέφυγε σε ένα αγγλικό γραφείο ανεξάρτητων πραγματογνωμόνων με μεγάλη εμπειρία σε θέματα αυτοκινητοβιομηχανίας. Δεν βλέπω κανένα λόγο να δεχθώ ότι η μελέτη που πραγματοποίησε το εν λόγω γραφείο είναι λιγότερο αντικειμενική από τις πραγματογνωμοσύνες που επικαλείται η Matra προκειμένου να αποδείξει την ύπαρξη πρόδηλης πλάνης εκτιμήσεως εκ μέρους της Επιτροπής. Τουναντίον, το γεγονός ότι η Επιτροπή αφέθηκε να καθοδηγηθεί από μελέτη εκπονηθείσα από εξωτερικές υπηρεσίες ενισχύει την πεποίθησή μου ότι, κατά την εκτίμηση της εξελίξεως της ευρωπαϊκής αγοράς των οχημάτων πολλαπλών χρήσεων, δεν έκανε με ελαφρότητα χρήση της ελευθερίας εκτιμήσεως που της παρέχει το άρθρο 92, παράγραφος 3.

Δοθέντος ότι δεν ανήκει στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να εκτιμήσει κατ' ουσίαν τη σκοπιμότητα της αποφάσεως της Επιτροπής, αλλά μόνο να ελέγξει μήπως η απόφαση αυτή είναι *προδήλως εσφαλμένη*, φρονώ ότι τα προβαλλόμενα από τη Matra επιχειρήματα δεν μπορούν να γίνουν δεκτά.

15. Σε σχέση με τον λόγο ακυρώσεως που αφορά την πλεονάζουσα ικανότητα, η Matra εκφράζει επίσης, με τις γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε στο Δικαστήριο, τους φόβους της μήπως η Ford και η VW αποκτήσουν μελλοντικά δεσπόζουσα θέση στην αγορά των οχημάτων πολλαπλών χρήσεων. Φρονώ, για τους λόγους που προανέφερα και που παραθέτει η Επιτροπή, ότι οι φόβοι αυτοί δεν είναι βάσιμοι.

Την εποχή που εκδόθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση, η ευρωπαϊκή αγορά των οχημάτων πολλαπλών χρήσεων εκυριαρχείτο *από τη Matra*, της οποίας το μερίδιο αγοράς έφθανε το 58 %. Άλλοι τέσσερις κατασκευαστές, των οποίων τα μερίδια αγοράς κλιμακώνονταν από 7 % έως 13 %, την ακολουθούσαν σε αρκετή απόσταση. Μετά την εφαρμογή του σχεδίου Newco στο Setúbal και, εν μέρει, λόγω του σχεδίου αυτού, η κατάσταση αυτή θα αλλάξει. Στην προσβαλλόμενη απόφαση, εντούτοις, απαριθμούνται τρεις παράγοντες που καταδεικνύουν ότι η θέση σε λειτουργία του σχεδίου Newco δεν

19 — Προσβαλλόμενη απόφαση, σ. 6. Η Matra εκτιμά και αυτή, στις γραπτές της παρατηρήσεις, ότι είναι ρεαλιστικό να αναμένεται ότι το 1984 η ζήτηση θα φθάσει τις 300 000 μονάδες.

20 — Προσβαλλόμενη απόφαση, σ. 10. Εξάλλου η Επιτροπή τονίζει στις γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε το Δικαστήριο, ότι, με την ανακοίνωση αυτή, απλώς ανήγγειλε ότι θα μεριμνούσε ώστε οι περιφερειακές ενισχύσεις να μη δημιουργήσουν «σημαντική πλεονάζουσα ικανότητα» (βλ. τον τίτλο «Περιφερειακές ενισχύσεις», στο σημείο 3 της ανακοινώσεως). Στην έκθεσή της κατά την προφορική διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου, διευκρίνισε τη σκέψη της λέγοντας ότι ένας κάποιος βαθμός πλεονάζουσας ικανότητας θα ευνοούσε τον ανταγωνισμό.

θα προσδώσει στη Ford και στη VW δεσπόζουσα θέση στην εν λόγω αγορά των οχημάτων πολλαπλών χρήσεων. Καταρχάς, η παραγωγή της Newco θα ξεκινήσει σχετικά αργά. Έτσι, το 1996, εάν όλα εξελιχθούν κατά τις προβλέψεις, το εργοστάσιο θα κατασκευάζει «μόνον» 68 000 μονάδες ενώ, κατά τις εκτιμήσεις, η συνολική ζήτηση θα υπερβαίνει ήδη τότε τις 300 000 μονάδες. Εν συνεχεία, ο ανταγωνισμός μεταξύ Ford και VW θα διατηρηθεί πλήρως ως προς την *πώληση* των οχημάτων πολλαπλών χρήσεων που θα διαθέτει η κάθε μια αντιστοίχως — τα οποία, εξάλλου, θα διαφοροποιούνται από τον κινητήρα, τις τελικές λεπτομέρειες της κατασκευής στο εσωτερικό και στο εξωτερικό του αμαξώματος. Τέλος, η πλειονότητα των ευρωπαίων κατασκευαστών, καθώς και ορισμένοι αμερικανοί και ιάπωνες ομόλογοί τους, θα αναπτύξουν νέα οχήματα πολλαπλών χρήσεων, ανεξάρτητα ή σε συνεργασία με άλλους, πράγμα το οποίο θα εμποδίσει την εμφάνιση δεσποζουσών θέσεων.

Τα επιχειρήματα αυτά της Επιτροπής μου φαίνονται επαρκώς πειστικά.

16. *Δεύτερος και τέταρτος λόγος ακυρώσεως: εσφαλμένη εκτίμηση του περιφερειακού μειονεκτήματος και παράβαση του άρθρου 92, παράγραφος 3, στοιχείο α'*; Κατά τη Matra, όταν η Επιτροπή εκτίμησε το περιφερειακό μειονέκτημα της γεωγραφικής ζώνης του Setúbal, υπέπεσε σε διπλό σφάλμα.

Κατ' αρχήν, υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως, αναφέροντας ότι:

«το καθαρά υψηλότερο κόστος που συνεπάγεται η θέση του εργοστασίου στο Setúbal και η ανάγκη παροχής πρόσθετων κινήτρων για την προσέλκυση και άλλων επενδύσεων σ' αυτή τη μειονεκτούσα περιφέρεια, δικαιολογούν το επίπεδο και την ένταση της σχεδιαζόμενης ενίσχυσης και δεν προσφέρουν κανένα αθέμιτο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα στους επενδυτές στο εν λόγω τμήμα της αγοράς [21]».

Κατά τη Matra, η επιλογή του Setúbal ως τόπου εγκαταστάσεως εργοστασίου αυτοκινήτων παραμένει, αντιθέτως, ελκυστική ακόμη και ελλείψει των πορτογαλικών ενισχύσεων, δεδομένου του χαμηλού κόστους του εργατικού δυναμικού και της παρουσίας εντός της περιφερείας διαφόρων άλλων επιχειρήσεων του τομέα του αυτοκινήτου. Η Επιτροπή, εξάλλου, δεν έδωσε την παραμικρή ένδειξη σχετικά με τα κριτήρια που εφάρμοσε για να υπολογίσει αριθμητικά το περιφερειακό μειονέκτημα της ζώνης του Setúbal, την εξουδετέρωση του οποίου θα επιτρέψουν οι ενισχύσεις. Εν πάση περιπτώσει, «όποιο και αν είναι το επιλεγέν κριτήριο», το ύψος της εγκριθείσας από την Επιτροπή ενίσχυση είναι πολύ υπερβολικό, ανεξαρτήτως της εκτάσεως του περιφερειακού μειονεκτήματος που πρέπει να εξουδετερωθεί.

Εν συνεχεία, όταν η Επιτροπή κατέληξε στον θεμιτό χαρακτήρα της πορτογαλικής ενισχύσεως, παρέβη το άρθρο 92, παράγραφος 3, στοιχείο α' της Συνθήκης. Αντί να αναλύσει τις ενισχύσεις αυτές υπό το πρίσμα του άρθρου 92, παράγραφος 3, στοιχείο α' της Συνθήκης, η Επιτροπή περιορίστηκε, για να κρίνει τη νομιμότητα των πορτογαλικών ενισχύσεων, να ελέγξει τη συμφωνία τους προς το πρόγραμμα SIBR. Η στάση αυτή είναι απαράδεκτη, κατά τη Matra, καθόσον, στην ανακοίνωσή της σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις προς την αυτοκινητοβιομηχανία, η Επιτροπή ανέφερε ότι, ακριβώς στον τομέα αυτό, θα επέβλεπε με ιδιαίτερα αυστηρό τρόπο την τήρηση των κανόνων ανταγωνισμού που καθορίζονται από τη Συνθήκη. Εν ολίγοις, η στάση της Επιτροπής μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα

21 — Προσβαλλόμενη απόφαση, σ. 11.

«να επιτρέπεται στα κράτη μέλη να προβαίνουν σε καταβολές που θα συνεπάγονταν βελτίωση της οικονομικής καταστάσεως της ωφελούμενης επιχειρήσεως χωρίς να είναι απαραίτητες για την επίτευξη των σκοπών που προβλέπει το άρθρο 92, παράγραφος 3» [22].

Θα αναλύσω τους δύο αυτούς λόγους μαζί.

17. Η εξέταση του συμβιβαστού περιφερειακών ενισχύσεων προς το άρθρο 92, παράγραφος 3, στοιχείο α', της Συνθήκης πρέπει να αποβλέπει στο να εμποδίζει το ποσοστό της χρηματοδοτούμενης από τις ενισχύσεις επενδύσεως να υπερβαίνει το πρόσθετο κόστος που προκύπτει για τον ενδιαφερόμενο επενδυτή από το γεγονός ότι επενδύει σε μια ζώνη βεβαρημένη με «περιφερειακό μειονέκτημα», όπερ σημαίνει ότι η ζώνη αυτή είναι λιγότερο ανεπτυγμένη από άλλες με μέσο επίπεδο αναπτύξεως. Η εξέταση αυτή, επομένως, δεν πρέπει να αφορά κυρίως τον όγκο των περιφερειακών ενισχύσεων αλλά μάλλον την *έντασή* τους. Με άλλα λόγια, το ερώτημα δεν είναι αν το ύψος των ενισχύσεων εκφρασμένο σε απόλυτους αριθμούς είναι παρά πολύ υψηλό, αλλά, ακριβώς, αν το ύψος αυτό είναι υπερβολικό σε σχετικούς όρους, δοθείσης της περιφερειακής ανισορροπίας που πρέπει να αντισταθμιστεί.

Κατά την επεξεργασία, το 1971, κοινής μεθόδου εκτιμήσεως των περιφερειακών ενισχύσεων, τα στοιχεία αυτά ελήφθησαν υπόψη και από την Επιτροπή και από το Συμβούλιο:

«Η μέθοδος βασίζεται σε ένα ενιαίο κριτήριο μετρήσεως, ήτοι τη σχετική σπουδαιότητα της ενισχύσεως εν σχέσει προς το ύψος της επενδύσεως, η σπουδαιότητα δε αυτή εκφράζεται σε ποσοστά επί τοις εκατό [23]».

Το Συμβούλιο και η Επιτροπή ανέπτυξαν εν συνεχεία μια μέθοδο όπου τα ανώτατα όρια των ενισχύσεων εκφράζονται ως «ακαθάριστο ισοδύναμο επιχορηγήσεως» και «καθαρό ισοδύναμο επιχορηγήσεως». Αυτά τα «ισοδύναμα επιχορηγήσεως», που εμφανίζονται υπό μορφήν ποσοστών, εκφράζουν τη σχέση μεταξύ του ύψους των χορηγηθησομένων ενισχύσεων και του ύψους των σχεδιαζομένων επενδύσεων που λαμβάνονται υπόψη για τη χορήγηση των ενισχύσεων. Η διαφορά μεταξύ «ακαθάριστου ισοδύναμου επιχορηγήσεως» και «καθαρού ισοδύναμου επιχορηγήσεως» αποτελεί συνάρτηση του επιπέδου των φορολογικών επιβαρύνσεων εντός των διαφόρων κρατών μελών. Το καθαρό ισοδύναμο επιχορηγήσεως αντιστοιχεί σε ό,τι «παραμένει στον δικαιούχο μετά την πληρωμή των φόρων επί των κερδών και υποτιθεμένου ότι η επιχείρηση πραγματοποιεί τόσα κέρδη από τον πρώτο χρόνο λειτουργίας της, ώστε η φορολογική επιβάρυνση να είναι μεγίστη [24]».

18. Εν πάση περιπτώσει, από τα ανωτέρω προκύπτει ότι δύσκολα μπορεί, εκ των προτέρων και «όποιο και αν είναι το επιλεγέν κριτήριο», να συναχθεί ότι οι ενισχύσεις αυτές δεν συμβιβάζονται με το κοινοτικό δίκαιο, από μόνο το γεγονός ότι, εν προκειμένω, η Πορτογαλία προτίθεται να χορηγήσει ενισχύσεις μεγάλου ποσού.

Φρονώ επίσης ότι είναι αβάσιμος ο ισχυρισμός της Matra ότι η Επιτροπή δεν παρέσχε καμία ένδειξη σχετικά με τα κριτήρια που

22 — Απόφαση της 17ης Σεπτεμβρίου 1980, 730/79, Philip Morris κατά Επιτροπής, σκέψη 17 (Συλλογή τόμος 1980/ΙΙΙ, σ. 13). Η σκέψη αυτή, εξάλλου, τονίζει ακριβώς την εξουσία εκτιμήσεως που απονέμει στην Επιτροπή το άρθρο 92, παράγραφος 3.

23 — Βλ. σημείο 5 («Η κοινή μέθοδος εκτιμήσεως των ενισχύσεων») του παραρτήματος στο Πρώτο Ψήφισμα, της 20ής Οκτωβρίου 1971, του Συμβουλίου των αντιπροσώπων των κυβερνήσεων των κρατών μελών, περί των γενικών συστημάτων των περιφερειακών ενισχύσεων, ΙΟ 1971, C 111, σ. 1. Το ψήφισμα αναπαράγει κατά λέξη την ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο σχετικά με τα «Γενικά συστήματα ενισχύσεων περιφερειακής πολιτικής», δημοσιευθείσα στο ίδιο τεύχος του ΙΟ, στη σ. 7 (ΕΕ ειδ. έκδ. 14/1, σ. 3).

24 — Idem.

εφάρμοσε για να εκτιμήσει την έκταση του περιφερειακού μειονεκτήματος της ζώνης του Setúbal, την εξουδετέρωση του οποίου θα επιτρέψουν οι ενισχύσεις. Πράγματι, η Επιτροπή δημοσιεύει τακτικά (για τελευταία φορά τον Αύγουστο του 1988 [25]) στην Επίσημη Εφημερίδα ανακοινώσεις που περιγράφουν με λεπτομερή τρόπο τα κριτήρια που εφαρμόζει για την εκτίμηση των περιφερειακών ενισχύσεων. Η Matra θα μπορούσε να βρει εκεί τα αναζητούμενα κριτήρια εκτιμήσεως.

19. Επιπλέον, το παράρτημα I που συνοδεύει την ανακοίνωση του Αυγούστου του 1988, στην οποία μόλις παρέπεμψα, περιλαμβάνει τον κατάλογο των διαφόρων περιφερειών της Κοινότητας που προτείνονται βάσει του άρθρου 92, παράγραφος 3, στοιχείο α', τον οποίο συνέταξε η Επιτροπή κατ' εφαρμογήν των σχετικών κριτηρίων. Στο παράρτημα αυτό αναφέρεται ρητώς ότι το σύνολο του εδάφους της Πορτογαλίας εμπίπτει στο άρθρο 92, παράγραφος 3, στοιχείο α', της Συνθήκης και ότι, συνεπώς, σύμφωνα με το άρθρο αυτό, το εν λόγω έδαφος αποτελεί περιφέρεια της οποίας η οικονομική ανάπτυξη πρέπει να προωθηθεί, διότι το βιοτικό της επίπεδο είναι ασυνήθως χαμηλό και/ή επικρατεί εκεί σοβαρή υποαπασχόληση.

Επιπλέον, η Επιτροπή εξηγεί λεπτομερώς, στην προσβαλλόμενη απόφαση, γιατί, στα περίχωρα ακριβώς του Setúbal, το βιοτικό επίπεδο είναι τόσο χαμηλό και η ανεργία τόσο υψηλή, γιατί τα επενδυτικά σχέδια εκεί είναι ιδιαίτερα ευπρόσδεκτα και ποια πρόσθετα κόστη συνεπάγονται τέτοιου είδους σχέδια για τους δυνητικούς επενδυτές.

Η Πορτογαλία υποστηρίζει ανεπιφυλάκτως την άποψη της Επιτροπής. Με τις γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε στο Δικαστήριο, η Πορτογαλία εξηγεί με πειστικό τρόπο ότι, εν συγκρίσει μάλιστα με την υπόλοιπη χώρα, το Setúbal διέρχεται μια ιδιαίτερα δύσκολη περίοδο σε οικονομικό επίπεδο [26]. Ως προς δε την ύπαρξη στην περιοχή και άλλων εργοστασίων του τομέα του αυτοκινήτου, η Πορτογαλία αναφέρει ότι πρόκειται για πολύ μικρού μεγέθους μονάδες παραγωγής η εγκατάσταση των οποίων ανάγεται στα μέτρα προστατευτισμού που ελήφθησαν μετά την επανάσταση των γαρυφάλλων και τα οποία κατέστησαν αδύνατη την εισαγωγή αυτοκινήτων. Θα προσθέσω ότι, αυτό καθ' εαυτό, δεν είναι ιδιαίτερα βαρύνον το επιχείρημα ότι η εγκατάσταση εργοστασίου στην Πορτογαλία, και ειδικότερα στο Setúbal, επιτρέπει τη μείωση των μισθολογικών βαρών, εφόσον αποδεικνύεται ότι, με την επιλογή αυτή του τόπου εγκαταστάσεώς της, η ενδιαφερόμενη επιχείρηση πρέπει να αντιμετωπίσει χαμηλότερη παραγωγικότητα [27], τεχνολογική καθυστέρηση και λιγότερο υψηλό επίπεδο εκπαιδεύσεως.

20. Από τα ανωτέρω, μπορούν, κατά τη γνώμη μου, να συναχθούν δύο συμπεράσματα. Πρώτον, αποδεικνύεται αβάσιμος ο ισχυρισμός της Matra ότι, ακόμη και χωρίς την ύπαρξη κρατικών ενισχύσεων, η τοποθεσία του Setúbal θα ήταν οικονομικά το ίδιο ενδιαφέρουσα με άλλες περιοχές για την εγκατάσταση εργοστασίου αυτοκινήτων. Εντούτοις, από την ανάλυση που μόλις επιχείρησα προκύπτει επίσης ότι, αντίθετα προς ό,τι υποστηρίζει η Matra με τον τέταρτο λόγο ακυρώσεως, η Επιτροπή *δεν* περιορίστηκε να ελέγξει το κατά πόσον η πορτογαλική ενίσχυση είναι σύμφωνη προς το πρόγραμμα SIBR. Τουναντίον, η ανάγνωση της ίδιας της προσβαλλομένης αποφάσεως καταδεικνύει ότι, ανεξάρτητα από την προαναφερθείσα έρευνα, η Επιτροπή

25 — Ανακοίνωση της Επιτροπής σχετικά με τη μέθοδο εφαρμογής του άρθρου 92, παράγραφος 3, στοιχεία α' και γ' στις περιφερειακές ενισχύσεις, ΕΕ 1988, C 212, σ. 2.

26 — Συγκεκριμένα, το ποσοστό ανεργίας (20,6 % του ενεργού πληθυσμού) είναι κατά δύο φορές υψηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο.

27 — Σύμφωνα με έκθεση που συνέταξε το 1989 το πορτογαλικό Υπουργείο Βιομηχανίας και Ενέργειας, η οποία παρατίθεται στις παρατηρήσεις που υπέβαλε η Πορτογαλία στο Δικαστήριο, η παραγωγικότητα στη χώρα αυτή βρίσκεται στο ενδιάμεσο επίπεδο μεταξύ 1/3 και 1/4 του κοινοτικού μέσου όρου.

έλεγξε αν η παροχή οικονομικής ενισχύσεως σε σχέδιο που επρόκειτο να υλοποιηθεί στο Setúbal ήταν, καθ' εαυτήν, δικαιολογημένη και εξέτασε για ποιους λόγους και σε ποιο βαθμό ίσχυε αυτό [28]. Ακριβώς για τον σκοπό αυτό, εξάλλου, η Επιτροπή, σχετικά με το σημείο αυτό επίσης, προσέφυγε στο προαναφερθέν εξωτερικό γραφείο παροχής συμβουλών, πράγμα που αποδεικνύει, για μια ακόμη φορά, ότι δεν αρκέστηκε στο να συσχετίσει απλώς τη σχεδιαζόμενη ενίσχυση με τους αριθμούς και τις μεθόδους που είχαν χρησιμοποιηθεί στο πλαίσιο του προγράμματος SIBR.

21. Εντούτοις, αυτό δεν εμπόδισε την Επιτροπή να ελέγξει και τη συμφωνία της πορτογαλικής ενισχύσεως προς το πρόγραμμα SIBR. Θεωρώ απλούστατα λογική τη συμπεριφορά αυτή: πρέπει, πράγματι, η Επιτροπή να ελέγχει αν η χορηγούμενη ενίσχυση σε μια συγκεκριμένη περίπτωση εντάσσεται στο γενικό πλαίσιο το οποίο έχει συμφωνήσει με το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος.

Όταν, όμως, η Επιτροπή ενέκρινε το πρόγραμμα αυτό, δέχτηκε ότι ήταν δυνατό, για την περιφέρεια του Setúbal, η ένταση των ενισχύσεων να φθάσει κατ' *ανώτατο όριο* το 75 % σε ακαθάριστο ισοδύναμο επιχορηγήσεως ή το 60 % σε καθαρό ισοδύναμο επιχορηγήσεως. Το γεγονός ότι, εν προκειμένω, οι κοινοποιηθείσες από την Πορτογαλία ενισχύσεις αντιστοιχούσαν μόνο στο 33,5 % σε ακαθάριστο ισοδύναμο επιχορηγήσεως και στο 27,1 % σε καθαρό ισοδύναμο επιχορηγήσεως ενίσχυσε την πεποίθηση της Επιτροπής ότι το περιφερειακό μειονέκτημα της ζώνης του Setúbal δεν ήταν υπεραντισταθμισμένο.

Η Matra συνεχίζει, μολαταύτα, να διατείνεται ότι η Επιτροπή αδυνατεί να υπολογίσει, έστω κατά προσέγγιση, το διαρθρωτικό μειονέκτημα το οποίο υποτίθεται ότι δικαιολογεί τις επίδικες ενισχύσεις [29].

22. Πρώτον, πρέπει να τονιστεί, στο πλαίσιο αυτό, ότι δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι η Επιτροπή ενήργησε παρά τη *γενική* πολιτική που καθόρισε η ίδια, έτσι όπως διατυπώνεται στο τμήμα το αφιερωμένο στα ανώτατα όρια ενισχύσεων της ανακοινώσεως σχετικά με τη μέθοδο εφαρμογής του άρθρου 92, παράγραφος 3, στοιχείο α' στις περιφερειακές ενισχύσεις, την οποία έχω ήδη αναφέρει [30] και η οποία έχει δημοσιευθεί. Εκεί περιλαμβάνονται τα ακόλουθα χωρία (σ. 5):

«(...) Συνεπώς, αποφασίστηκε να θεσπιστεί ως ανώτατο όριο ενισχύσεως που θα ισχύει για τις περιφέρειες του άρθρου 92, παράγραφος 3, στοιχείο α' το ποσοστό 75 % σε καθαρό ισοδύναμο επιχορηγήσεως.

(...) Παρότι όλες οι περιφέρειες του άρθρου 92, παράγραφος 3, στοιχείο α' αντιμετωπίζουν σοβαρά περιφερειακά προβλήματα σε σχέση με τα κοινοτικά πρότυπα, μπορεί να υπάρχουν σημαντικές διαφορές στο βιοτικό επίπεδο και την υποαπασχόληση μεταξύ περιφερειών του ιδίου κράτους μέλους. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή θα χρησιμοποιήσει τη διακριτική της ευχέρεια να ζητήσει διαφοροποίηση κατά περιφέρειες του ύψους ενισχύσεων κάτω από 75 % σε καθαρό ισοδύναμο επιχορηγήσεως. Το ανώτατο όριο ενισχύσεως για ένα σύστημα περιφερειακών ενισχύσεων θα είναι το υψηλότερο όριο που θα κοινοποιεί το κράτος μέλος στην Επιτροπή σύμφωνα με το άρθρο 93, παράγραφος 3 και θα εγκρίνει η Επιτροπή κατά τη λήψη της σχετικής αποφάσεως, σύμφωνα με τα άρθρα 92 και 93».

28 — Πρβλ. την πραγματοποιηθείσα ανάλυση στα σημεία 16 επ., απ' όπου προκύπτει επίσης ότι η απόφαση της Επιτροπής βασίζεται σε μελέτη της εκτάσεως του περιφερειακού μειονεκτήματος και της ικανότητας της σχεδιαζόμενης ενισχύσεως να το εξουδετερώσει.

29 — Υπόμνημα απαντήσεως, σ. 2.

30 — Βλ. ανωτέρω υποσημείωση 25.

Σε πλήρη συμφωνία με την ανακοίνωση αυτή, στο πρόγραμμα SIBR που συμφωνήθηκε με την Πορτογαλία το καθαρό ισοδύναμο επιχορηγήσεως καθορίστηκε σε λιγότερο από 75 % και ακριβέστερα, όπως προανέφερα (σημείο 21), στο 60 %.

23. Το ερώτημα που τίθεται τώρα είναι αν ευλόγως η Επιτροπή δέχτηκε ότι δεν υπήρξε εν προκειμένω υπέρβαση του ορίου του 60 % σε καθαρό ισοδύναμο επιχορηγήσεως, όπως συμφωνήθηκε με την Πορτογαλία στα πλαίσια του προγράμματος SIBR. Προς τούτο πρέπει, καταρχάς, να καθοριστεί ποιο τμήμα του κόστους των σχεδιαζόμενων επενδύσεων, ανερχόμενων σε 2 550 εκατομμύρια ECU, μπορούσε να ληφθεί υπόψη ενόψει της χορηγήσεως των ενισχύσεων (βλ. ανωτέρω σημ. 17). Τα εφαρμοστέα κριτήρια στην προκειμένη περίπτωση καθορίστηκαν από την Επιτροπή και την Πορτογαλία στο πλαίσιο του προγράμματος SIBR και υπενθυμίζονται στην προσβαλλόμενη απόφαση:

«Τα στοιχεία του συνολικού κόστους του σχεδίου, που δεν θεωρούνται επιλέξιμα για κρατική ενίσχυση, περιλαμβάνουν την αγορά του οικοπέδου, τα κεφάλαια κινήσεως, τα έξοδα εκπαιδεύσεως και πρώτης εγκαταστάσεως, την υποχρέωση καταβολής τόκων και, στο μέτρο που δεν προκύπτουν αποκλειστικά από την απόφαση εγκαταστάσεως του εργοστασίου στο Setúbal, τα έξοδα μηχανολογικής σχεδιάσεως του προϊόντος και της κατασκευής. Μόνο το 42 % του συνόλου αυτών των εξόδων μηχανολογικής σχεδιάσεως θεωρήθηκε επιλέξιμο [31]».

Συμφώνως προς τα ανωτέρω, η Επιτροπή επέλεξε ως δυνάμενα να ληφθούν υπόψη για τη χορήγηση ενισχύσεων μόνο τα ακόλουθα επενδυτικά κονδύλια (σε εκατομμύρια ECU): εγκαταστάσεις (425), μηχανήματα και εξοπλισμοί (967) και, σε περιορισμένο βαθμό, μηχανολογική σχεδίαση του προϊόντος και της κατασκευής (276) [32], το άθροισμα δε αυτών μας δίδει το συνολικό ποσό των 1 668 εκατομμυρίων ECU, αριθμό, τον οποίο δεν αμφισβητεί η Matra.

24. Δεύτερον, πρέπει τώρα να ελεγχθεί αν οι χορηγούμενες για το σχέδιο Newco ενισχύσεις, που αντιστοιχούν σε αυτά τα επενδυτικά κονδύλια, βρίσκονται όντως εντεύθεν του ορίου του 60 % σε καθαρό ισοδύναμο επιχορηγήσεως που καθορίζεται από το SIBR και αν οι επιχορηγούμενες επενδύσεις είναι αναγκαίες για να αντισταθμιστεί το περιφερειακό μειονέκτημα της ζώνης του Setúbal.

Όπως είπα (σημείο 2 ανωτέρω), το ύψος των σχεδιαζομένων ενισχύσεων ανέρχεται σε 547 εκατομμύρια ECU, ποσό που περιλαμβάνει άμεσες ενισχύσεις ποσού 500 εκατομμυρίων ECU καταβαλλόμενες βάσει του προγράμματος SIBR, τα δε υπόλοιπα 47 εκατομμύρια χορηγούνται υπό μορφή περιορισμένης απαλλαγής από τον φόρο επί των κερδών των επιχορηγήσεων, πενταετούς ισχύος και δυναμένης να χορηγηθεί σωρευτικώς με τις ενισχύσεις που υπάγονται στο SIBR [33].

Από την προσβαλλόμενη απόφαση, καθώς και από τις παρασχεθείσες με το υπόμνημα

31 — Προσβαλλόμενη απόφαση, σ. 5.

32 — Στο υπόμνημα αντικρούσεως, η Επιτροπή δίδει την εντύπωση ότι, προκειμένου να απορροφηθεί το περιφερειακό μειονέκτημα, πρέπει να εγκριθούν και οι «λειτουργικές ενισχύσεις». Στο υπόμνημα απαντήσεως, η Matra παρατηρεί δικαίως ότι, στην ανακοίνωσή της σχετικά με τις κρατικές ενισχύσεις προς την αυτοκινητοβιομηχανία, η Επιτροπή αναφέρει η ίδια ότι οι ενισχύσεις αυτές πρέπει να απαγορευθούν, ακόμη και στις μειονεκτούσες περιοχές. Ωστόσο, συναφώς υπερισχύει η προσβαλλόμενη απόφαση και όχι το υπόμνημα αντικρούσεως της Επιτροπής. Πουθενά, όμως, η προσβαλλόμενη απόφαση δεν επιτρέπει τις λειτουργικές ενισχύσεις. Τουναντίον, κατά την απόφαση, λαμβάνεται υπόψη για τη χορήγηση των ενισχύσεων μόνον «η μηχανολογική σχεδίαση του προϊόντος και της κατασκευής» και, συνεπώς, όχι η ίδια η κατασκευή των οχημάτων πολλαπλών χρήσεων.

33 — Οι χορηγούμενες βάσει του SIBR ενισχύσεις μπορούν να σωρευθούν, σε περιορισμένο βαθμό, με ενισχύσεις φορολογικής φύσεως. Οι κατ' αυτόν τον τρόπο σωρευόμενες ενισχύσεις δεν μπορούν, ωστόσο, ποτέ να υπερβούν το 75 % του καθαρού ισοδύναμου επιχορηγήσεως. Βλ. επ' αυτού του σημείου το έγγραφο SEC(88)1979, της 13ης Δεκεμβρίου 1988, το οποίο δεν δημοσιεύθηκε αλλά προσκομίστηκε από την Επιτροπή αιτήσει του Δικαστηρίου. Μολονότι η έλλειψη δημοσιεύσεως τέτοιων εγγράφων δεν συνιστά πλημμέλεια, η δημοσίευσή τους θα μπορούσε να οδηγήσει σε μεγαλύτερη διαφάνεια.

ανταπαντήσεως διευκρινίσεις, προκύπτει ότι η Επιτροπή έλεγξε επιμελώς αν, πλέον των κοινοποιηθεισών ενισχύσεων, η Πορτογαλία είχε χορηγήσει στη Ford και στη VW έμμεσες ενισχύσεις υπό οιαδήποτε μορφή. Διαπίστωσε — και αυτό δεν το αρνήθηκε η Matra — ότι η Ford και η VW αγόρασαν το οικόπεδο όπου θα ανεγερθούν οι σχετικές εγκαταστάσεις στην τιμή των 3,5 ECU το τετραγωνικό μέτρο, που αντιστοιχεί στην αγοραία τιμή. Απέδειξε επιπλέον ότι, για τους λόγους που αναλύονται κατωτέρω (σημεία 27 επ.), η χρηματοδότηση των εργασιών υποδομής και των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων από την Πορτογαλία δεν συνιστούσε ενίσχυση. Από τα ανωτέρω συμπέρανε ότι οι χορηγηθείσες στο σχέδιο Newco ενισχύσεις αντιπροσώπευαν — εν σχέσει προς το μέγιστο ποσό των 1 660 εκατομμυρίων ECU που μπορεί να ληφθεί υπόψη για τη χορήγηση ενισχύσεων — ένα ακαθάριστο ισοδύναμο επιχορηγήσεως 33,5 % [34] και ένα καθαρό ισοδύναμο επιχορηγήσεως 27,1 %, ποσοστό που βρίσκεται σαφώς εντεύθεν των ορίων που προβλέπει το SIBR, τα οποία καθορίζονται αντιστοίχως σε 75 % και 60 % [35]. Θα ήθελα επίσης να προσθέσω ότι, αν, όπως ισχυρίζεται η Matra (βλ. σημείο 27 κατωτέρω), η χρηματοδότηση από την Πορτογαλία των εργασιών υποδομής και των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων (με ποσά ανερχόμενα αντιστοίχως σε 9 και 202 εκατομμύρια ECU) έπρεπε να θεωρηθεί ως ενίσχυση, το συνολικό ποσό των χορηγηθεισών ενισχύσεων θα ανερχόταν εν τοιαύτη περιπτώσει σε 758 αντί 547 εκατομμύρια ECU. Ακόμη και σ' αυτή την περίπτωση, θα απείχε πολύ από την υπέρβαση των καθοριζομένων από το SIBR ορίων του 75 % και 60 %.

25. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η Επιτροπή έλεγξε, κατ' εμέ, με τη δέουσα σχολαστικότητα και έχοντας υπόψη τις κατευθυντήριες γραμμές που ακολουθεί η Κοινότητα σε παρόμοια θέματα, αν οι κοινοποιηθείσες από την Πορτογαλία ενισχύσεις ήσαν αναγκαίες προκειμένου να εξουδετερωθεί το περιφερειακό μειονέκτημα της εν λόγω ζώνης και ότι, κατά συνέπεια, δεν προέβη σε αδικαιολόγητη χρήση της ελευθερίας εκτιμήσεως που της παρέχει το άρθρο 92, παράγραφος 3. Τουναντίον, η Επιτροπή συμμορφώθηκε προς τη γενική αρχή κατά την οποία οι ενισχύσεις μπορούν να θεωρηθούν ότι εμπίπτουν στις προβλεπόμενες στο άρθρο 92, παράγραφος 3, εξαιρέσεις μόνον εφόσον η Επιτροπή μπορεί να αποδείξει ότι, χωρίς τις ενισχύσεις αυτές, η λειτουργία των νόμων της αγοράς δεν θα μπορούσε, από μόνη της, να οδηγήσει τις ωφελούμενες επιχειρήσεις να ενεργήσουν έτσι ώστε να συμβάλουν στην πραγματοποίηση κάποιου από τους σκοπούς που προβλέπονται στη διάταξη αυτή. Ακριβώς στα πλαίσια της αποφάσεως Philip Morris, από την οποία η Matra απέσπασε την προαναφερθείσα περικοπή, το Δικαστήριο δέχθηκε τη χρησιμοποίηση αυτής της γενικής αρχής [36].

26. Από τα ανωτέρω, επομένως, συμπεραίνω ότι είναι ομοίως αβάσιμοι και οι δύο αυτοί λόγοι τους οποίους επικαλείται η Matra.

27. *Τρίτος λόγος ακυρώσεως: ήταν ορθός ο νομικός χαρακτηρισμός της οικονομικής αρωγής που χορηγήθηκε υπέρ των έργων υποδομής και των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων;* Με τον επόμενο λόγο ακυρώσεως, η Matra προσάπτει στην Επιτροπή ότι υπέπεσε σε μια τρίτη πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως επειδή δεν χαρακτήρισε ως ενίσχυση

34 — 547 εκατομμύρια ECU αντιπροσωπεύουν μόνο 32,8 % των 1 668 εκατομμυρίων ECU, όπως παρατηρεί και η ίδια η Επιτροπή στην προσβαλλόμενη απόφαση. Εντούτοις, η Επιτροπή βασίζεται σε ποσοστό 33,5 % ακαθάριστου ισοδύναμου επιχορηγήσεως. Δεν παρέχεται καμία εξήγηση της μικρής διαφοράς των δύο αυτών ποσοστών.

35 — Δοθέντος ότι οι φορολογικού χαρακτήρα ενισχύσεις, ποσού 47 εκατομμυρίων ECU, μπορούν να προστεθούν σ' αυτές που χορηγούνται βάσει του SIBR και οι οποίες περιορίζονται αντιστοίχως σε 75 % και 60 % (βλ. υποσημείωση 33 ανωτέρω), το υφιστάμενο περιθώριο μεταξύ των ορίων που καθορίζει το SIBR και των χορηγηθεισών στο σχέδιο Newco ενισχύσεων είναι ακόμη πιο σημαντικό απ' ό,τι φαίνεται εκ πρώτης όψεως.

36 — Απόφαση Philip Morris, σκέψεις 16-17 και 25-26.

τη σχεδιαζόμενη από την Πορτογαλία χρηματοδότηση των έργων υποδομής και των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων που συνδέονται με το σχέδιο του Setúbal. Η Matra επικαλείται, επί του σημείου αυτού, την απόφαση Denkavit της 27ης Μαρτίου 1980, όπου το Δικαστήριο αναφέρει ότι πρέπει να χαρακτηρίζονται ως ενισχύσεις κατά την έννοια του άρθρου 92, πρώτη παράγραφος:

«[οι] αποφάσεις των κρατών μελών με τις οποίες τα κράτη αυτά, ενόψει της επιδιώξεως των δικών τους οικονομικών και κοινωνικών στόχων, θέτουν με μονομερείς και αυτόνομες αποφάσεις στη διάθεση των επιχειρήσεων ή άλλων υποκειμένων δικαίου πόρους ή τους παρέχουν πλεονεκτήματα που εξυπηρετούν την πραγματοποίηση των οικονομικών και κοινωνικών στόχων τους οποίους επιδιώκουν [37]».

28. Στην προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή εξήγησε τους λόγους που την οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι τα σχεδιαζόμενα από την Πορτογαλία έργα υποδομής δεν συνιστούσαν ενισχύσεις. Διαπίστωσε ότι όλα τα έργα που θα πραγματοποιούνταν στον χώρο εγκαταστάσεως του εργοστασίου θα χρηματοδοτούνταν από τη Ford και τη VW και ότι σ' αυτά που θα πραγματοποιούνταν εκτός της τοποθεσίας αυτής θα είχαν εξίσου πρόσβαση όλοι οι χρήστες. Οι συνήθως επί πληρωμή παρεχόμενες υπηρεσίες όπως, επί παραδείγματι, η παροχή νερού, θα εξακολουθούσαν στο μέλλον να παρέχονται υπό τις κανονικές συνθήκες της αγοράς τόσο στη Newco όσο και στους άλλους χρήστες.

Συντάσσομαι με την άποψη της Επιτροπής ότι η πραγματοποίηση έργων υποδομής δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ενίσχυση εάν στη δημιουργούμενη υποδομή έχουν όλοι πρόσβαση και εάν για τη χρήση της, εφόσον γίνεται συνήθως επί πληρωμή, οι χρήστες χρεώνονται με τις συνήθεις τιμές της αγοράς. Πράγματι, εν τοιαύτη περιπτώσει, δεν παρέχεται κανένα «πλεονέκτημα» στους δυνητικούς χρήστες. Είναι αναπόφευκτο ότι, σ' ένα πρώτο στάδιο, η υποδομή αυτή θα χρησιμοποιείται κυρίως από τη Newco. Ωστόσο, η κατάσταση θα αλλάξει εάν, όπως ελπίζεται, η ανάπτυξη της εν λόγω περιοχής μπορέσει να ενταθεί.

29. Οι ίδιες αρχές ισχύουν για το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που θα χρηματοδοτηθεί από την Πορτογαλία. Εντούτοις, αυτό το σημείο είναι πιο λεπτό. Συγκεκριμένα, η Πορτογαλία δεσμεύτηκε να εξασφαλίσει την εκπαίδευση των (δυνητικών) εργαζομένων της Newco χωρίς να καταλογίζεται στην εταιρία αυτή το κόστος της εν λόγω εκπαιδεύσεως. Η προσβαλλόμενη απόφαση ορίζει την παρασχεθησόμενη εκπαίδευση ως εξής:

«Τα εν λόγω μέτρα συνίστανται σε εντατικά μαθήματα προετοιμασίας για την παραγωγή, που σκοπό έχουν να επιτρέψουν στους μέλλοντες μισθωτούς να αποκτήσουν τις διάφορες βασικές τεχνικές εξειδικεύσεις που απαιτούνται από ένα τέτοιο σχέδιο· πολλά από τα μαθήματα αυτά δεν διδάσκονται ακόμη στην Πορτογαλία. Αποβλέπουν στην αισθητή άνοδο του επιπέδου ειδικεύσεως του εργατικού δυναμικού και στην ανάπτυξη νέων δυνατοτήτων απασχολήσεως [38]».

Επιπλέον, από την προσβαλλόμενη απόφαση προκύπτει ότι η εκπαίδευση των υποψηφίων θα παρέχεται στον ίδιο τον χώρο εγκαταστάσεως της Newco (αλλά σε ξεχωριστό κτίριο, τα έξοδα κατασκευής του οποίου θα αναλάβουν από κοινού η Πορτογαλική Κυβέρνηση και η Newco).

30. Στην προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή διατρέχει τους παράγοντες που την

37 — Απόφαση της 27ης Μαρτίου 1980, 61/79, Amministrazione delle finanze dello Stato κατά Denkavit Italiana, σκέψη 31 (Συλλογή τόμος 1980/I, σ. 605). Βάσει του ορισμού τον οποίο εφάρμοσε, το Δικαστήριο αποφάσισε ότι η υποχρέωση της Εφορίας κράτους μέλους να επιστρέψει επιβαρύνσεις ασυμβίβαστες προς το κοινοτικό δίκαιο *δεν συνιστούσε* ενίσχυση.

38 — Προσβαλλόμενη απόφαση, σ. 8.

οδήγησαν, παρ' όλα αυτά, στην απόφαση να μη χαρακτηρίσει ως ενίσχυση τα ποσά που επένδυσε η Πορτογαλία στις εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Η διαχείριση του δημιουργηθησόμενου «κέντρου εκπαιδεύσεως της αυτοκινητοβιομηχανίας» θα είναι τελείως ανεξάρτητη από τη διαχείριση του εργοστασίου και στο κέντρο αυτό θα έχουν πρόσβαση και οι άλλοι κατασκευαστές αυτοκινήτων. Επιπλέον, οι πορτογαλικές αρχές υποστήριξαν ότι, μετά το 1993, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα ουδόλως θα προσαρμόζεται στις ειδικές ανάγκες της Newco, ούτως ώστε η Ford και η VW δεν θα είναι ευνοημένες σε σχέση με τους άλλους κατασκευαστές, και ότι, άλλωστε, θα πρέπει και οι ίδιες να προβλέψουν μια συμπληρωματική τεχνική εκπαίδευση [39]. Τέλος, κατά την προσβαλλόμενη απόφαση επίσης, παρόμοια εκπαιδευτικά κέντρα συγχρηματοδοτούμενα από τον ιδιωτικό τομέα υπάρχουν επίσης και σε άλλους σημαντικούς κλάδους της πορτογαλικής οικονομίας.

31. Η Επιτροπή έλαβε την απόφασή της αφού στάθμισε τα υπέρ και τα κατά. Ο ασκούμενος από το Δικαστήριο έλεγχος πρέπει να είναι «οριακός», ιδίως σε τομείς όπως αυτός της επαγγελματικής εκπαιδεύσεως, όπου οι ανθρώπινες και ποιοτικές πλευρές είναι τουλάχιστον το ίδιο σημαντικές με τις χρηματοοικονομικές και όπου, λόγω της συνήθους περιτροπής των εργαζομένων, είναι βέβαιον ότι η παρεχόμενη εκπαίδευση δεν θα αποφέρει οφέλη αποκλειστικά και μόνο στη Newco (βλ. σημείο 12 ανωτέρω). Επ' αυτού του σημείου, περισσότερο και από την περίπτωση της χρηματοδοτήσεως των έργων υποδομής, εκφεύγει της αρμοδιότητας του Δικαστηρίου η πραγματική εκτίμηση της σκοπιμότητας της ληφθείσας από την Επιτροπή αποφάσεως.

39 — Προσβαλλόμενη απόφαση, σ. 8: «(το κέντρο εκπαιδεύσεως της αυτοκινητοβιομηχανίας) δεν θα αποτελεί τη μοναδική λύση ως προς την αναγκαιότητα εκπαιδεύσεως στο εργοστάσιο αυτό» και «εκπαίδευση θα παρέχεται επίσης σε άλλα εργοστάσια Ford και σε άλλα πορτογαλικά εκπαιδευτικά κέντρα».

Από την προσβαλλόμενη απόφαση, εξάλλου, προκύπτει, κατά τη γνώμη μου, ότι η Επιτροπή προέβη σε επαρκή ανάλυση όλων των κρίσιμων παραγόντων επί των οποίων έπρεπε να βασίσει την εκτίμησή της και στάθμισε, κατά παραδεκτό τρόπο, τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του σχεδίου που της είχε υποβληθεί. Επομένως, στην περίπτωση της υιοθετηθείσας από την Επιτροπή προσεγγίσεως δεν φαίνεται να συντρέχει, ούτε επ' αυτού του σημείου, πρόδηλη πλάνη εκτιμήσεως και, κατά τη γνώμη μου, η Επιτροπή παρέμεινε εντός των ορίων της ελευθερίας εκτιμήσεως που της παρέχει το άρθρο 92, παράγραφος 3.

Διαδικασία εφαρμοσθείσα από την Επιτροπή

32. Στο πρώτο σκέλος της προσφυγής της, η Matra επικαλείται πέντε λόγους ακυρώσεως που αφορούν την εφαρμοσθείσα από την Επιτροπή διαδικασία. Καταρχάς, κατά τη Matra, η Επιτροπή παρέβη το άρθρο 93 της Συνθήκης αποφασίζοντας ότι παρέλκει η κίνηση της τυπικής διαδικασίας έρευνας που προβλέπεται στη δεύτερη παράγραφο του άρθρου αυτού και μάλιστα παρ' όλον ότι η εκτίμηση του συμβιβαστού των πορτογαλικών ενισχύσεων προς το κοινοτικό δίκαιο παρουσίαζε σοβαρές δυσχέρειες (βλ. κατωτέρω σημεία 33 επ.). Εν συνεχεία, η Επιτροπή παρέβη τη Συνθήκη αποσυνδέοντας την εξέταση του συμβιβαστού του σχεδίου Newco προς τους σχετικούς με τις κρατικές ενισχύσεις κανόνες της Συνθήκης από την εξέταση του συμβιβαστού του σχεδίου αυτού προς τους κανόνες του ανταγωνισμού που απορρέουν από τα άρθρα 85 επ. της Συνθήκης (βλ. κατωτέρω σημεία 48 επ.).

Με έναν τρίτο λόγο ακυρώσεως, η Matra διατείνεται ότι η Επιτροπή παρέβη το άρθρο 190 της Συνθήκης αιτιολογώντας ανεπαρκώς την προσβαλλόμενη απόφαση (βλ. κατωτέρω σημεία 55 επ.). Οι δύο τελευταίοι προτεινόμενοι λόγοι ακυρώσεως αφορούν, τέλος, την προσβολή των δικαιωμάτων υπε-

ρασπίσεως (βλ. κατωτέρω σημείο 57) και την παραβίαση της γενικής αρχής της χρηστής διοικήσεως (βλ. κατωτέρω σημείο 61).

33. *Πρώτος λόγος ακυρώσεως: παράλειψη κινήσεως της τυπικής διαδικασίας έρευνας.* Μεταξύ της άτυπης διαδικασίας έρευνας του άρθρου 93, παράγραφος 3, της Συνθήκης, και της τυπικής διαδικασίας του άρθρου 93, παράγραφος 2, της Συνθήκης, υπάρχουν θεμελιώδεις διαφορές. Ο γενικός εισαγγελέας Tesauro προέβη προσφάτως σε εμπεριστατωμένη ανάλυση των διαφορών αυτών επ' ευκαιρία των προτάσεων που ανέπτυξε στην υπόθεση William Cook κατά Επιτροπής [40], ανάλυση την οποία μπορώ να προσυπογράψω καθ' ολοκληρίαν.

34. Η άτυπη διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 3, έχει, κατά το Δικαστήριο, ως σκοπό «να επιτρέψει στην Επιτροπή να σχηματίσει πρώτη γνώμη ως προς το αν τα προγράμματα ενισχύσεων που της κοινοποιούνται συμβιβάζονται εν μέρει ή απολύτως με τη Συνθήκη [41]». Η διαδικασία αυτή χαρακτηρίζεται, πρωτίστως, από τον *μικρό βαθμό διαφάνειας*. Συγκεκριμένα, δεν υποχρεώνει την Επιτροπή να φέρει εις γνώσιν του κοινού τα σχέδια ενισχύσεων που της κοινοποιούνται [42] ή να τάσσει στους ενδιαφερομένους προθεσμία για την υποβολή των παρατηρήσεών τους [43]. Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό, η *περιορισμένη δυνατότητα παρεμβάσεως των τρίτων*, προκύπτει λογικά από αυτή την έλλειψη διαφάνειας. Μόνον οι τρίτοι οι οποίοι, όπως η Matra, λαμβάνουν ανεπισήμως γνώση της κοινοποιήσεως του σχεδίου ενισχύσεων είναι σε θέση να διατυπώσουν παρατηρήσεις. Τέλος, η άτυπη διαδικασία χαρακτηρίζεται από τη *περιορισμένη της διάρκεια*. Κατά το Δικαστήριο, δεν μπορεί, κατ' αρχήν, η διάρκειά της να υπερβαίνει τους δύο μήνες από τότε που η κοινοποίηση είναι πλήρης. Παρελθούσης της προθεσμίας αυτής, το κράτος μέλος μπορεί να προβεί στην καταβολή των ενισχύσεων, αφού προηγουμένως ειδοποιήσει την Επιτροπή [44].

35. Εάν η Επιτροπή διαπιστώσει, κατά τη διάρκεια της άτυπης διαδικασίας, ότι οι κοινοποιηθείσες ενισχύσεις, εκ πρώτης όψεως (δηλαδή χωρίς να είναι αναγκαία μια πιο εμπεριστατωμένη εξέταση), συμβιβάζονται με το κοινοτικό δίκαιο, οφείλει να ενημερώσει σχετικά το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος [45]. Περίληψη της αποφάσεως να «μη διατυπώσει καμία αντίρρηση» δημοσιεύεται, ακόμη κι αν αυτό συχνά γίνεται καθυστερημένα [46], στη σειρά C της Επίσημης Εφημερίδας. Λόγω του σχετικώς αδιαφανούς χαρακτήρα της άτυπης διαδικασίας, μπορεί να συμβεί κάποιοι τρίτοι, στους οποίους οι ενισχύσεις είναι δυνατόν να προκαλέσουν ζημία, να λάβουν γνώση αυτών για πρώτη φορά μέσω της δημοσιεύσεως αυτής.

36. Αντιθέτως, εάν, μετά την άτυπη αυτή έρευνα που πραγματοποίησε, η Επιτροπή *δεν έχει* την πεποίθηση ότι οι κοινοποιηθείσες ενισχύσεις συμβιβάζονται με την κοινή αγορά, οφείλει, σύμφωνα με το άρθρο 93, παράγραφος 3, της Συνθήκης, να κινήσει «αμελλητί» την προβλεπόμενη στο άρθρο 93, παράγραφος 2, διαδικασία. Συγκρινόμενη προς την ανωτέρω περιγραφείσα άτυπη διαδικασία, η τυπική αυτή διαδικασία που πρέπει να παρέχει στην Επιτροπή τη δυνατότητα να διασαφηνίσει περιπτώσεις τις οποίες, εκ πρώτης όψεως, δεν θεωρεί καθαρές, είναι πιο διαφανής, πηγαίνει σε μεγαλύτερο βάθος και δίνει περισσότερες δυνατότητες παρεμβάσεως στους τρίτους. Ως εκ τούτου, η διάρκειά της είναι γενικώς πιο μακρά από αυτήν της άτυπης διαδικασίας.

40 — Βλ. ανωτέρω υποσημείωση 14.

41 — Βλ. απόφαση της 20ής Μαρτίου 1984, 84/82, Γερμανία κατά Επιτροπής, σκέψη 11 (Συλλογή 1984, σ. 1451) όπου απαντούν παραπομπές σε άλλες αποφάσεις.

42 — Απόφαση της 9ης Οκτωβρίου 1984, 91/83 και 127/83, Heineken Brouwerijen BV, σκέψη 15 (Συλλογή 1984, σ. 3435).

43 — Απόφαση Γερμανία κατά Επιτροπής, σκέψη 13.

44 — Βλ. απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 1973, 120/73, Gebrüder Lorenz GmbH, σκέψη 4 (Συλλογή τόμος 1972-1973, σ. 815).

45 — Απόφαση Γερμανία κατά Επιτροπής, σκέψη 12.

46 — Εν προκειμένω, η απόφαση, εκδοθείσα στις 16 Ιουλίου 1991, δεν δημοσιεύθηκε παρά στις 3 Οκτωβρίου 1991 (βλ. υποσημείωση 4 ανωτέρω).

Η έναρξη της τυπικής διαδικασίας γίνεται με ανακοίνωση, δημοσιευόμενη στην Επίσημη Εφημερίδα, με την οποία τάσσεται προθεσμία στους ενδιαφερόμενους τρίτους [47] να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους [48]. Κατ' αυτόν τον τρόπο δεν θίγονται τα δικαιώματα υπερασπίσεως και η Επιτροπή — η οποία, σε θέματα κρατικών ενισχύσεων, δεν έχει ιδία εξουσία έρευνας — διαθέτει τη μέγιστη ποσότητα των σχετικών πληροφοριών:

«Τα λοιπά κράτη μέλη και (οι) ενδιαφερόμενοι κύκλοι (έχουν) την εγγύηση ότι μπορούν να εκφράσουν την άποψή τους και (...) η Επιτροπή (έχει τη δυνατότητα) να διαφωτιστεί πλήρως επί του συνόλου των στοιχείων της υπόθεσης πριν λάβει την απόφασή της (...) [49]».

37. Εφόσον η άτυπη διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 3, και η τυπική διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 2, έχουν, η κάθε μία, το δικό τους σκοπό και ειδικά χαρακτηριστικά, είναι πάρα πολύ σημαντικό αυτές οι δύο διαδικασίες να μη χρησιμοποιούνται άκριτα.

Εάν η Επιτροπή αποφασίσει εσφαλμένως να *μην κινήσει* την τυπική διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 2, υπάρχει κίνδυνος να παραβιασθούν τα δικαιώματα των δυνητικά ενδιαφερομένων μερών και να παραμεληθούν κάποια σημαντικά στοιχεία.

Εάν, αντιθέτως, η Επιτροπή αποφασίσει να *κινήσει* την τυπική διαδικασία αλλά αποδειχθεί κατόπιν ότι η απόφαση αυτή δεν ήταν δικαιολογημένη, η κατάσταση δεν είναι ούτε σ' αυτή την περίπτωση ικανοποιητική. Δοθέντος ότι ουδεμία ενίσχυση μπορεί να καταβληθεί προ της περατώσεως της τυπικής διαδικασίας, η προκύπτουσα καθυστέρηση μπορεί να βλάψει τα συμφέροντα της δικαιούχου επιχειρήσεως και/ή του κράτους μέλους που σχεδιάζει τη χορήγηση των ενισχύσεων. Συναφώς, το Δικαστήριο, με δύο αποφάσεις της 30ής Ιουνίου 1992, έκρινε παραδεκτές προσφυγές ακυρώσεως κατά αποφάσεως με την οποία η Επιτροπή κίνησε τη διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 2. Στις αποφάσεις εκείνες, το Δικαστήριο έκρινε μεταξύ άλλων:

«ότι η απόφαση που διαπιστώνει ότι η ενίσχυση συμβιβάζεται με τη Συνθήκη ή η προσφυγή που μπορεί να ασκηθεί κατά αποφάσεως της Επιτροπής διαπιστώνουσας ότι είναι ασυμβίβαστη προς τη Συνθήκη *δεν επιτρέπουν τη ματαίωση των μη δυναμένων να ανατραπούν συνεπειών που προκύπτουν από την καθυστέρηση καταβολής της ενισχύσεως*, οφειλομένη στην τήρηση της απαγορεύσεως που προβλέπει το άρθρο 93, παράγραφος 3, τελευταία φράση [50] (η υπογράμμιση δική μου)».

38. Η επιλογή που πρέπει να κάνει η Επιτροπή μεταξύ του να κινήσει ή να μην κινήσει την τυπική διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 2, δεν είναι επομένως απλή και δεν στερείται συνεπειών. Δοθέντος ότι το Συμβούλιο δεν έχει ακόμη κάνει χρήση της δυνατότητας, που του παρέχει το άρθρο 94 της Συνθήκης ΕΟΚ, να θεσπίσει εκτελεστικές των άρθρων 92 και 93 διατάξεις, εναπόκειται στο Δικαστήριο να παράσχει τις αναγκαίες διευκρινίσεις [51].

47 — Έχουν επίσης την ιδιότητα του ενδιαφερομένου, «τα πρόσωπα, οι επιχειρήσεις ή οι ενώσεις των οποίων τα συμφέροντα θίγονται, ενδεχομένως, από τη χορήγηση της ενισχύσεως, ιδίως δε οι ανταγωνιστικές επιχειρήσεις και οι επαγγελματικές οργανώσεις». Επομένως, το άρθρο 93, παράγραφος 2 απευθύνεται σε «απροσδιόριστο σύνολο αποδεκτών». Απόφαση της 14ης Νοεμβρίου 1984, 323/82, Intermills κατά Επιτροπής, σκέψη 16 (Συλλογή 1984, σ. 3809).

48 — Βλ. άρθρο 93, παράγραφος 2, της Συνθήκης. Η όχληση αυτή δεν πρέπει να είναι ονομαστική. Απόφαση Intermills κατά Επιτροπής, σκέψη 17.

49 — Απόφαση Γερμανία κατά Επιτροπής, σκέψη 13. Βλ. επίσης την απόφαση Intermills κατά Επιτροπής, σκέψη 17.

50 — Βλ. απόφαση της 30ής Ιουνίου 1992, C-312/90, Ισπανία κατά Επιτροπής, σκέψη 22 (Συλλογή 1992, σ. I-4117) και απόφαση της 30ής Ιουνίου 1992, C-47/91, Ιταλία κατά Επιτροπής, σκέψη 28 (Συλλογή 1992, σ. I-4145).

51 — Απόφαση Γερμανία κατά Επιτροπής, σκέψη 10.

Αυτό ακριβώς και έπραξε το Δικαστήριο, κυρίως με την απόφαση Γερμανία κατά Επιτροπής της 20ής Μαρτίου 1984 [52]. Η απόφαση αυτή είχε ως αντικείμενο προσφυγή ακυρώσεως ασκηθείσα από τη Γερμανία κατά αποφάσεως της Επιτροπής να μη διατυπώσει αντιρρήσεις — και επομένως να *μην* κινήσει την τυπική διαδικασία των άρθρων 93, παράγραφος 2, της Συνθήκης — σχετικά με σχέδιο ενισχύσεως για την αναδιάρθρωση της βελγικής κλωστοϋφαντουργίας. Το Δικαστήριο διατύπωσε την εξής αρχή (σκέψη 13):

«(Η τυπική διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 2) προσλαμβάνει αναγκαστικό χαρακτήρα από τη στιγμή κατά την οποία η Επιτροπή αντιμετωπίζει σοβαρές δυσχέρειες, προκειμένου να κρίνει αν σχέδιο ενίσχυσης συμβιβάζεται με την κοινή αγορά. Από τα προηγούμενα πρέπει να συναχθεί ότι η Επιτροπή δεν μπορεί να αρκεστεί στην προκαταρκτική φάση του άρθρου 93, παράγραφος 3, προκειμένου να λάβει ευνοϊκή απόφαση περί σχεδίου ενισχύσεων, παρά μόνο αν είναι σε θέση να σχηματίσει την πεποίθηση, μετά από πρώτη εξέταση, ότι το εν λόγω σχέδιο συμβιβάζεται με τη Συνθήκη. Αντιθέτως, αν από την πρώτη αυτή εξέταση η Επιτροπή σχηματίσει αντίθετη γνώμη ή δεν μπορέσει να υπερβεί όλες τις δυσχέρειες που ανέκυψαν κατά την κρίση του συμβιβαστού του εν λόγω σχεδίου με την κοινή αγορά, τότε οφείλει να συγκεντρώσει όλες τις αναγκαίες γνώμες και να κινήσει προς το σκοπό αυτό τη διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 2».

39. Ακολούθως, το Δικαστήριο εφάρμοσε την αρχή αυτή στις συγκεκριμένες περιστάσεις της υποθέσεως. Διαπιστώθηκε ότι η Επιτροπή είχε αρχικώς θεωρήσει απαράδεκτες τις βελγικές ενισχύσεις και δεν τις αναγνώρισε κατόπιν ως συμβιβαστές προς το κοινοτικό δίκαιο παρά μετά από διεξοδικές διαπραγματεύσεις και ουσιαστική τροποποίηση των κοινοποιηθέντων σχεδίων. Επί πλέον, λόγω ακριβώς των διαπραγματεύσεων αυτών, μεσολάβησαν δέκα έξι μήνες μεταξύ της κοινοποιήσεως και της εκδόσεως της θετικής αποφάσεως, προθεσμία «που υπερβαίνει σημαντικά την προθεσμία που συνήθως απαιτεί μια πρώτη εξέταση στο πλαίσιο των προαναφερθεισών διατάξεων του άρθρου 93, παράγραφος 3» (σκέψη 15). Τέλος, διαπιστώθηκε ότι η Επιτροπή δεν είχε αναγνωρίσει ότι το τροποποιημένο πρόγραμμα ενισχύσεων συμβιβαζόταν με την κοινή αγορά παρά υπό την επιφύλαξη της τηρήσεως ορισμένων προϋποθέσεων, διότι «εξακολουθ(ούσε) να ανησυχεί σοβαρά για τις συνέπειες που ενδέχετ(ο) να έχει για τον ανταγωνισμό στο εσωτερικό της Κοινότητας η εφαρμογή του σχεδίου» (σκέψη 16).

Το Δικαστήριο έκρινε ότι, υπ' αυτές τις συνθήκες, η Επιτροπή όφειλε να έχει κινήσει την τυπική διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 2.

40. Η Matra υποστηρίζει ότι οι περιστάσεις της υπό κρίση περιπτώσεως δεν είναι διαφορετικές από εκείνες που, στην προαναφερθείσα υπόθεση, είχαν οδηγήσει το Δικαστήριο στο συμπέρασμα αυτό. Στις παραγράφους που ακολουθούν (κατωτέρω σημεία 41 επ.), θα εξετάσω εάν αυτό ισχύει πράγματι. Ακολούθως (κατωτέρω σημεία 46 επ.), θα εξετάσω αν, στην υπό κρίση υπόθεση, υπάρχουν, ενδεχομένως, άλλα στοιχεία που θα μπορούσαν να οδηγήσουν το Δικαστήριο να αποφασίσει ότι η Επιτροπή όφειλε να κινήσει την τυπική διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 2.

41. Κατά τη Matra, οι πορτογαλικές αρχές είχαν ήδη υποβάλει επισήμως το σχέδιο ενισχύσεων προς την εταιρία Newco στην Επιτροπή το Νοέμβριο 1990, ήτοι εννέα μήνες προ της εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως. Επί πλέον, όπως ακριβώς στην υπόθεση Γερμανία κατά Επιτροπής, τα αρχικά σχέδια είχαν υποστεί σημαντικές τροποποιήσεις. Στο έγγραφο που απηύθυνε

52 — Βλ. ανωτέρω υποσημείωση 41.

η Matra, ο επίτροπος Bangemann αναφέρθηκε, πράγματι, σε «ουσιώδεις βελτιώσεις» (βλ. σημείο 3 ανωτέρω). Τέλος, η Επιτροπή ενέκρινε την πορτογαλική ενίσχυση μόνο υπό ορισμένες προϋποθέσεις και μετά δισταγμού. Κατά τη Matra, το ότι η περιεχόμενη στην προσβαλλόμενη απόφαση έγκριση παρείχετο μόνον υπό όρους προκύπτει από τις προϋποθέσεις που την συνόδευαν όσον αφορά την χρήση των υποδομών από τους τρίτους και τη δυνατότητα προσβάσεως αυτών στα εκπαιδευτικά προγράμματα. Οι δισταγμοί της Επιτροπής συνάγονται από την επιβληθείσα στη Newco υποχρέωση να υποβάλλει ετησίως έκθεση στην Επιτροπή.

Η επιχειρηματολογία της Matra ότι υπάρχει αναλογία μεταξύ των πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως Γερμανία κατά Επιτροπής και αυτών της υπό κρίση περιπτώσεως δεν μπορούν να με πείσουν, και τούτο για τους κάτωθι λόγους.

42. Η Πορτογαλική Κυβέρνηση κοινοποίησε το σχέδιο ενισχύσεων με έγγραφο της 26ης Μαρτίου 1991, το οποίο συμπλήρωσε με άλλο έγγραφο της 16ης Απριλίου 1991· παρέσχε συμπληρωματικές πληροφορίες σχετικά με το εκπαιδευτικό πρόγραμμα με έγγραφο της 31ης Μαΐου 1991. Η προσβαλλόμενη απόφαση έχει ημερομηνία 16 Ιουλίου 1991. Ανάλογα με το αν θεωρηθεί ή όχι ότι το έγγραφο της 31ης Μαΐου 1991 συμπληρώνει την κοινοποίηση, η Επιτροπή είτε τήρησε επακριβώς, είτε ελαφρώς υπερέβη (πράγμα που επίσης μπορεί να εξηγηθεί από τις επανειλημμένες παρεμβάσεις της Matra στη διαδικασία) την καθορισθείσα από το Δικαστήριο μέγιστη προθεσμία δύο μηνών (βλ. σημείο 34 ανωτέρω). Η διάρκεια της διαδικασίας δεν μπορεί να συγκριθεί με την προθεσμία των δέκα έξι μηνών την οποία χρειάστηκε η Επιτροπή για να καταλήξει σε απόφαση στο πλαίσιο της υποθέσεως Γερμανία κατά Επιτροπής.

43. Είναι συναφώς αδιάφορο ότι υπήρξε ένα προσχέδιο και ότι ήδη από τον Νοέμβριο του 1990 έλαβαν χώρα άτυπες επαφές μεταξύ Πορτογαλίας και Επιτροπής. Αφενός, της κοινοποιήσεως σχεδίου ενισχύσεων προηγείται, εξ ορισμού, προσχέδιο και, αφετέρου, η Matra δεν προσκόμισε ούτε καν αρχή αποδείξεως προκειμένου να αντικρούσει τον ισχυρισμό της Επιτροπής και της Πορτογαλίας ότι οι αμοιβαίες επαφές που προηγήθηκαν της κοινοποιήσεως περιορίστηκαν σε:

«προφορική αίτηση των πορτογαλικών αρχών να ενημερωθούν τόσο ως προς τα κριτήρια εκτιμήσεως που εφαρμόζει η Επιτροπή σε τέτοιου είδους ενισχύσεις όσο και ως προς τις πληροφορίες που της είναι αναγκαίες για να αποφανθεί βάσει του άρθρου 92 [53]».

Εξάλλου, δικαίως η Επιτροπή παρατηρεί στο υπόμνημα αντικρούσεώς της ότι το αμοιβαίο καθήκον ειλικρινούς συνεργασίας το οποίο υπέχουν τα κράτη μέλη και τα κοινοτικά όργανα [54] επέβαλλε στην Πορτογαλία την υποχρέωση να παράσχει τις αιτούμενες πληροφορίες.

44. Φαίνεται ότι ούτε πριν ούτε μετά την κοινοποίηση δεν έλαβαν χώρα διεξοδικές διαπραγματεύσεις του είδους των διαλαμβανομένων στην υπόθεση Γερμανία κατά Επιτροπής. Η σύγκριση των εγγράφων της 26ης Μαρτίου 1991 και της 16ης Απριλίου 1991 (βλ. σημείο 2 ανωτέρω) αποδεικνύει ότι οι αλλαγές που επέφερε η Πορτογαλία στο αρχικώς κοινοποιηθέν σχέδιο αποτελούν μάλλον διευκρινίσεις και παροχή συμπληρωματικών πληροφοριών παρά ουσιώδεις τροποποιήσεις [55]. Επί πλέον, η σύγκριση των δύο αυτών εγγράφων με το τελικώς εγκριθέν σχέδιο ενισχύσεως αποκαλύπτει ότι το

53 — Υπόμνημα αντικρούσεως, σ. 24.

54 — Βλ. την απόφαση της 15ης Ιανουαρίου 1986, 52/84, Επιτροπή κατά Βελγίου, σκέψη 16 (Συλλογή 1986, σ. 89).

55 — Το περιεχόμενο της επιστολής του επιτρόπου Bangemann ουδόλως αντιφάσκει προς τον ισχυρισμό αυτό. Οι «ουσιώδεις βελτιώσεις» που επικαλείται αναφέρονται, κατ' εμέ, στις συμπληρωματικές πληροφορίες και στις διευκρινίσεις τις οποίες μόλις μνημόνευσα και οι οποίες αποσκοπούσαν στο να ορίσουν με μεγαλύτερη σαφήνεια το περιεχόμενο των σχεδιαζομένων ενισχύσεων.

συνολικό ποσό των χορηγητέων ενισχύσεων παρέμεινε αναλλοίωτο μετά την κοινοποίηση. Ο ισχυρισμός της Matra ότι το ποσόν αυτό μειώθηκε, κατόπιν διαπραγματεύσεων, κατά «100 εκατομμύρια ECU και πλέον» δεν βρίσκει κανένα έρεισμα στο φάκελο που υποβλήθηκε στο Δικαστήριο.

Η Matra αδυνατεί, ομοίως, να δικαιολογήσει τον ισχυρισμό της ότι, με την προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή επέβαλε στην Πορτογαλία όρους σχετικούς με τη χρησιμοποίηση των υποδομών από τρίτους και τη δυνατότητα προσβάσεως αυτών στα εκπαιδευτικά προγράμματα. Κανένας τέτοιος όρος δεν περιλαμβάνεται στην προσβαλλόμενη απόφαση. Αναφέρεται απλώς σ' αυτήν ότι «οι πορτογαλικές αρχές δεσμεύθηκαν [56]» να εγγυηθούν ότι στα έργα υποδομής θα είχαν πρόσβαση ανεπιφυλάκτως όλοι οι χρήστες, πράγμα που είναι απλούστατα προφανές.

45. Η Matra πιστεύει ότι η άποψή της ότι η Επιτροπή είχε σοβαρές αμφιβολίες ως προς το συμβιβαστό της πορτογαλικής ενισχύσεως προς το κοινοτικό δίκαιο επιβεβαιώνεται από το ακόλουθο απόσπασμα της προσβαλλομένης αποφάσεως:

«Εξάλλου, και μολονότι η Επιτροπή κατέληξε ότι τα σχέδια τα σχετικά με τις υπηρεσίες και τα έργα υποδομής καθώς και με τα μέτρα εκπαιδεύσεως δεν αποτελούν κρατικές ενισχύσεις (...), καλεί την Πορτογαλική Κυβέρνηση να της υποβάλλει ετησίως εκθέσεις επ' αυτών των θεμάτων καθώς και επί της υλοποιήσεως του σχεδίου και των μέτρων κρατικών ενισχύσεων. Η πρώτη έκθεση θα πρέπει να της υποβληθεί το αργότερο τέλος Ιουνίου 1992».

56 — Προσβαλλόμενη απόφαση, σ. 8.

Το απόσπασμα αυτό αποδεικνύει, αντιθέτως, ότι η Επιτροπή δεν έχει *καμία αμφιβολία* ως προς το συμβιβαστό της πορτογαλικής ενισχύσεως προς το κοινοτικό δίκαιο. Καλώντας την Πορτογαλία να υποβάλλει ετησίως έκθεση εκτιμήσεως, η Επιτροπή απλώς υποδηλώνει ότι — όπως το επιβεβαίωσε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση — θα εξακολουθήσει να μεριμνά ώστε η Πορτογαλία να τηρεί επιμελώς και επακριβώς τους συμφωνηθέντες όρους χορηγήσεως των ενισχύσεων. Η Επιτροπή όχι μόνο μπορεί, αλλά και οφείλει να έχει τέτοιου είδους «αμφιβολίες». Συγκεκριμένα, οφείλει να παρακολουθεί τον τρόπο με τον οποίο υλοποιείται ένα σχέδιο ενισχύσεων στο οποίο έδωσε τη συγκατάθεσή της.

46. Καταλήγω επομένως ότι οι περιστάσεις οι οποίες, στην υπόθεση Γερμανία κατά Επιτροπής, οδήγησαν το Δικαστήριο να ακυρώσει την επίδικη απόφαση της Επιτροπής δεν συντρέχουν στην υπό κρίση υπόθεση.

Είναι, ωστόσο, δυνατόν μια τέτοια ακύρωση να δικαιολογείται από άλλους παράγοντες. Συναφώς, η Matra τονίζει τη σπουδαιότητα του ύψους στο οποίο ανέρχονται οι ενισχύσεις που προτίθεται να χορηγήσει η Πορτογαλία (βλ. κατωτέρω σημείο 47) και τον στενό σύνδεσμο που υπάρχει μεταξύ της υπό κρίση υποθέσεως και της διαδικασίας την οποία κίνησε η Επιτροπή βάσει του άρθρου 85 της Συνθήκης και στην οποία αποφάσισε την τυπική σύμπραξη τρίτων (βλ. κατωτέρω σημείο 48). Επιπλέον, η Matra εφιστά, για μία ακόμη φορά, την προσοχή επί του κινδύνου δημιουργίας πλεονάζουσας ικανότητας και επί της επαπειλούμενης περιελεύσεως της Newco σε δεσπόζουσα θέση. Εξέτασα ήδη προηγουμένως (βλ. ανωτέρω σημεία 13-15) τα δύο τελευταία αυτά επιχειρήματα.

47. Κατά τη Matra, η Επιτροπή πρέπει, έστω και μόνο λόγω του σημαντικού ύψους των

ενισχύσεων, να συνάντησε «σοβαρές δυσχέρειες» κατά την εκτίμηση του κατά πόσο συμβιβάζονται οι ενισχύσεις αυτές με το κοινοτικό δίκαιο. Δεν μπορώ να συνταχθώ με την άποψη αυτή.

Μολονότι μπορεί να γίνει δεκτό ότι τα μεγάλης κλίμακας σχέδια ενισχύσεων πρέπει να υποβάλλονται από την Επιτροπή σε ιδιαίτερα εξονυχιστική εξέταση [57], η σημαντικότητα της σχεδιαζομένης ενισχύσεως ή της ωφελούμενης επιχειρήσεως δεν παίζει καθοριστικό ρόλο κατά την εκτίμηση του παραδεκτού της ενισχύσεως αυτής. Αυτό που έχει σημασία δεν είναι τόσο το ύψος της ενισχύσεως καθεαυτό, αλλά η επίπτωσή του επί των ενδοκοινοτικών συναλλαγών. Ωστόσο, η επίπτωση αυτή δεν καθορίζεται μόνο από το ύψος της ενισχύσεως, αλλά, επίσης, από παράγοντες όπως το μέγεθος της οικείας αγοράς και ο αριθμός των υφισταμένων στην αγορά αυτή επιχειρήσεων [58].

Το Δικαστήριο θα παραβίαζε την αρχή αυτή, την οποία αυτό το ίδιο εφαρμόζει [59], εάν υποχρέωνε την Επιτροπή να κινεί την τυπική διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 2, της Συνθήκης κάθε φορά που τα προς εκτίμηση σχέδια ενισχύσεων φθάνουν ένα ορισμένο ποσό. Φρονώ, εξάλλου, ότι εναπόκειται στο Συμβούλιο (στο πλαίσιο του άρθρου 94 της Συνθήκης), και όχι στο Δικαστήριο, να επιβάλει στην Επιτροπή μια τέτοια υποχρέωση δια της θεσπίσεως ενός γενικού μέτρου.

48. *Δεύτερος λόγος ακυρώσεως: συνάφεια μεταξύ των άρθρων 85 επ. και των άρθρων 92 επ. της Συνθήκης.* Με ένα δεύτερο λόγο ακυρώσεως, ο οποίος, κατ' ουσίαν, αποτελεί προέκταση του πρώτου, η Matra θέτει το ζήτημα της συνάφειας μεταξύ δύο κλάδων του ευρωπαϊκού δικαίου του ανταγωνισμού υπό την ευρεία έννοια του όρου, ήτοι του δικαίου των ενισχύσεων (άρθρα 92 επ. της Συνθήκης) και του «ιδιωτικού» δικαίου του ανταγωνισμού ή δικαίου των συμπράξεων (άρθρα 85 επ. της Συνθήκης). Μονολότι η Matra αναγνωρίζει ότι το Δικαστήριο δεν έχει ακόμη ασχοληθεί ειδικά με το πρόβλημα αυτό, φρονεί, εντούτοις, ότι μπορεί να συναγάγει από τη νομολογία του Δικαστηρίου ότι, σε υπόθεση αφορώσα από ορισμένες απόψεις τις κρατικές ενισχύσεις και από άλλες τον ανταγωνισμό, η Επιτροπή οφείλει να διασφαλίζει μια ορισμένη σύνδεση μεταξύ των δύο αυτών κλάδων του δικαίου. Πιο συγκεκριμένα, η Matra φρονεί ότι η Επιτροπή δεν μπορούσε να διαχωρίσει τις διαδικασίες που οργανώνονται αντιστοίχως από το άρθρο 93 της Συνθήκης και από τον κανονισμό 17 [60].

49. Η Matra θεμελιώνει την άποψη αυτή επί της αναλύσεως τριών αποφάσεων του Δικαστηρίου. Καταρχάς, επικαλείται το χωρίο της αποφάσεως Γερμανία κατά Επιτροπής, της 20ής Μαρτίου 1984, το οποίο παρέθεσα ανωτέρω στο σημείο 34. Από το χωρίο αυτό προκύπτει ότι, κατά την άτυπη προκαταρκτική έρευνα που προβλέπεται από το άρθρο 93, παράγραφος 3, η Επιτροπή οφείλει να ελέγχει εάν η κοινοποιηθείσα ενίσχυση είναι συμβιβαστή «προς τη Συνθήκη», θεωρούμενη ως όλον, όπερ επομένως περιλαμβάνει και τα άρθρα 85 επ. αυτής.

Ακολούθως, παραπέμπει στην απόφαση Επιτροπή κατά Ιταλίας της 21ης Μαΐου 1980 [61], η οποία αφορούσε φόρο επιβληθέντα από το κράτος μέλος αυτό επί της

57 — Από το πρώτο μέρος των παρουσών προτάσεων προκύπτει ότι η Επιτροπή προέβη πράγματι, εν προκειμένω, στη διεξοδική αυτή εξέταση.

58 — Βλ. επίσης το σημείο 17 ανωτέρω, όπου ήδη εξέθεσα ότι το αποφασιστικό στοιχείο των περιφερειακών ενισχύσεων ως προς τη συμφωνία τους με το κοινοτικό δίκαιο είναι ακριβώς η έντασή τους και όχι ο όγκος τους.

59 — Κατά πάγια νομολογία, η σχετικά μικρή σημασία της ενισχύσεως ή της δικαιούχου επιχειρήσεως δεν αποκλείει εκ των προτέρων τη δυνατότητα να θιγούν οι συναλλαγές μεταξύ των κρατών μελών. Βλ. την απόφαση της 21ης Μαρτίου 1991, C-303/88, Ιταλία κατά Επιτροπής, σκέψη 27 (Συλλογή 1991, σ. I-1433).

60 — Βλ. ανωτέρω υποσημείωση 5.

61 — Απόφαση της 21ης Μαΐου 1980, 73/79, Επιτροπή κατά Ιταλίας, (Συλλογή τόμος 1980/II, σ. 137, σκέψη 11).

λευκής ζαχάρεως. Η Επιτροπή, η οποία θεωρούσε ότι ο φόρος αυτός αποτελούσε φορολογική επιβάρυνση ενέχουσα διακρίσεις απαγορευόμενη από το άρθρο 95 της Συνθήκης ΕΟΚ άσκησε κατά της Ιταλίας προσφυγή βάσει του άρθρου 169 της Συνθήκης ΕΟΚ. Ωστόσο, η Ιταλία επικαλέστηκε το απαράδεκτο της εν λόγω προσφυγής διότι η Επιτροπή είχε ήδη κινήσει, κατά της επιβαρύνσεως αυτής, διαδικασία βάσει των άρθρων 92 και 93 της Συνθήκης. Το Δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα αυτό. Δύο από τις αιτιολογικές σκέψεις, απ' όπου συνάγεται η ακολουθηθείσα από το Δικαστήριο συλλογιστική, είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες εν προκειμένω:

«Από τη σύγκριση αφενός μεν των άρθρων 92 και 93 της Συνθήκης, αφετέρου δε του άρθρου 95, εδάφιο 1, προκύπτει ότι οι διατάξεις αυτές επιδιώκουν τον ίδιο στόχο, ο οποίος συνίσταται στο να αποφευχθεί να έχουν τα δύο είδη επεμβάσεως ενός κράτους μέλους, δηλαδή η παροχή ενισχύσεων αφενός και η επιβολή φορολογίας που δημιουργεί διακρίσεις αφετέρου, ως αποτέλεσμα τη νόθευση των όρων ανταγωνισμού στην κοινή αγορά (σκέψη 8)».

«Πρέπει, εξάλλου, να παρατηρηθεί ότι ναι μεν η διαδικασία που προβλέπουν τα άρθρα 92 και 93 αφήνει ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως στην Επιτροπή και υπό ορισμένες προϋποθέσεις στο Συμβούλιο για να κρίνουν το ζήτημα αν συμβιβάζεται ένα σύστημα κρατικών ενισχύσεων με τις απαιτήσεις της κοινής αγοράς, από τη γενική όμως οικονομία της Συνθήκης προκύπτει ότι η διαδικασία αυτή δεν μπορεί ποτέ να καταλήξει σε αποτέλεσμα που θα είναι αντίθετο προς τις ειδικές διατάξεις της Συνθήκης που αφορούν, παραδείγματος χάρη, τους εσωτερικούς φόρους (σκέψη 11)».

Με την απόφαση Iannelli κατά Meroni της 22ας Μαρτίου 1977, τέλος, το Δικαστήριο αποφάσισε κατ' ουσίαν ότι δεν εναπέκειτο στο εθνικό δικαστήριο αλλά στην Επιτροπή (υπό τον έλεγχο του Δικαστηρίου) να διαπιστώσει το ασυμβίβαστο ενισχύσεως προς το κοινοτικό δίκαιο. Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι τα φορολογικής φύσεως εμπόδια και οι ενισχύσεις δεν ενέπιπταν, ως τοιαύτα, στην διατυπωνόμενη στο άρθρο 30 απαγόρευση. Οι ακόλουθες αιτιολογικές σκέψεις έχουν ενδιαφέρον στο πλαίσιο της υπό κρίση υποθέσεως:

«Οι λεπτομέρειες χορηγήσεως μιας ενίσχυσης που αντιβαίνουν ενδεχομένως σε ειδικές διατάξεις της Συνθήκης, εκτός των άρθρων 92 και 93 είναι δυνατό να συνδέονται τόσο άρρηκτα με το αντικείμενο της ενίσχυσης ώστε να μην μπορούν να εκτιμηθούν χωριστά (...) (σκέψη 14)».

«Ναι μεν οι ενισχύσεις συνιστούν συχνά καθεαυτές προστασία και επομένως προκαλούν κάποια στεγανοποίηση της αγοράς σε σχέση με τα προϊόντα των επιχειρήσεων που δεν ενισχύονται, πλην όμως αυτό δεν σημαίνει ότι υπάρχουν περιοριστικά αποτελέσματα τα οποία υπερβαίνουν το μέτρο που είναι αναγκαίο για να επιτύχει η ενίσχυση το σκοπό της που εγκρίνει εξάλλου η Συνθήκη (...) (σκέψη 15)».

50. Φρονώ, όπως και η Matra, ότι από τη νομολογία αυτή προκύπτει ότι το Δικαστήριο προσδίδει σημασία στο να γίνεται σεβαστή η συνάφεια διατάξεων της Συνθήκης που υπηρετούν τον ίδιο σκοπό, ακόμη και αν η εφαρμογή τους εξασφαλίζεται από διαφορετικά όργανα και σύμφωνα με ξεχωριστές διαδικασίες. Τόσο τα άρθρα 85 επ. όσο και τα άρθρα 92 επ. της Συνθήκης αποβλέπουν στο να εμποδίσουν τη νόθευση των συνθηκών ανταγωνισμού στο εσωτερικό της κοινής αγοράς. Το μόνο συμπέρασμα το οποίο, επομένως, μπορεί να αντληθεί από αυτό είναι ότι, όταν η Επιτροπή εξετάζει τη συμφωνία των κοινοποιούμενων ενισχύσεων προς τα άρθρα 92 επ. της Συνθήκης, οφείλει, ταυτόχρονα, να ελέγχει μήπως οι ενισχύσεις

αυτές συνεπάγονται παράβαση των άρθρων 85 επ. Η απομάκρυνση από τη συνολική αυτή προσέγγιση ενέχει τον κίνδυνο ανακολουθιών.

51. Κατά τη Matra, η Επιτροπή αναγνωρίζοντας ότι οι πορτογαλικές ενισχύσεις είναι συμβιβάζονται με το κοινοτικό δίκαιο, χωρίς να έχει, προηγουμένως, αναλύσει και τις πλευρές των ενισχύσεων αυτών που εμπίπτουν στο δίκαιο των συμπράξεων, προδίκασε εκ του γεγονότος αυτού την τήρηση των κανόνων του εν λόγω δικαίου των συμπράξεων:

«Εν όψει της εξετάσεως της προμνησθείσας νομολογίας του Δικαστηρίου, (...) ήταν αναγκαίο να εξετάσει η Επιτροπή και στις δύο περιπτώσεις το σύνολο των οικονομικών και νομικών δεδομένων (...) προτού καταλήξει σε συμπέρασμα αναφορικά με τη μία ή την άλλη διάταξη. Η χρονολογική εξέλιξη της διαδικασίας καθώς και η ίδια η σύνταξη της αποφάσεως της Επιτροπής δείχνουν ότι δεν συνέβη κάτι τέτοιο (...) Η απλή ανάγνωση της αποφάσεως αποδεικνύει επαρκώς ότι (...) η διάσταση του "ιδιωτικού" δικαίου του ανταγωνισμού αγνοείται πλήρως από την Επιτροπή [62]».

Κατά τη Matra, αρκετές ανακολουθίες οφείλονται στον διαχωρισμό των προβλεπομένων επί θεμάτων ενισχύσεων και επί θεμάτων συμπράξεων διαδικασιών. Έτσι, οι τρίτοι μπόρεσαν να διατυπώσουν παρατηρήσεις ως προς τα στοιχεία της υπό κρίση υποθέσεως που εμπίπτουν στο δίκαιο των συμπράξεων, ενώ δεν μπόρεσαν να το πράξουν ως προς τα στοιχεία που αφορούν τους κανόνες περί κρατικών ενισχύσεων. Επί πλέον, η βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3, εξαίρεση εξαρτήθηκε από ορισμένες προϋποθέσεις, κυρίως ένα δεκαετή περιορισμό της διάρκειάς της, ενώ η Επιτροπή δεν διατύπωσε καμία προϋπόθεση τέτοιου είδους κατά την έγκριση του προγράμματος ενισχύσεων. Τέλος, ο ανακόλουθος τρόπος με τον οποίον η Επιτροπή χειρίστηκε το σύνολο της υποθέσεως αυτής επέτρεψε στη Ford και στη VW να παρουσιάσουν τα πραγματικά περιστατικά με διαφορετικούς και ενίοτε μάλιστα αντιφατικούς όρους, ανάλογα με το αν επρόκειτο για την προβλεπόμενη επί θεμάτων ενισχύσεων διαδικασία αφενός ή την προβλεπόμενη επί θεμάτων συμπράξεων αφετέρου.

52. Μολονότι, όπως προείπα, είμαι σύμφωνος με την υποστηριζόμενη από τη Matra αρχή, κατά την οποία πρέπει να συντονίζονται οι έλεγχοι στους οποίους υποβάλλονται οι κρατικές ενισχύσεις βάσει των διατάξεων περί ενισχύσεων, αφενός, και βάσει των κανόνων περί συμπράξεων, αφετέρου, δεν μπορώ να εγκρίνω τον τρόπο με τον οποίο η Matra εφαρμόζει την αρχή αυτή στην υπό κρίση υπόθεση. Συγκεκριμένα, φρονώ ότι η Επιτροπή, στην περίπτωση που μας απασχολεί, συντόνισε προσηκόντως τα δύο σκέλη της έρευνάς της, τα οποία ερείδονται το ένα επί του άρθρου 85, παράγραφος 3, και το άλλο επί του άρθρου 93.

Αυτό προκύπτει, πρώτον, από την ίδια την προσβαλλόμενη απόφαση, όπου γίνεται μνεία της καταγγελίας της Matra και του φόβου της μήπως δει μελλοντικά τη Ford και τη VW να κατέχουν δεσπόζουσα θέση στην αγορά των οχημάτων πολλαπλών χρήσεων. Πιο κάτω, στο κείμενο της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή δηλώνει:

«Κατά την εξέταση των κοινοποιήσεων τέτοιων ενισχύσεων, η Επιτροπή σταθμίζει τα ωφελήματα που προσφέρονται στην περιφέρεια έναντι των ενδεχόμενων αρνητικών επιπτώσεων στον τομέα ως σύνολο (π.χ. δημιουργία σημαντικής πλεονάζουσας δυναμικότητας), έτσι ώστε να ληφθούν υπόψη *όλες* οι σημαντικές πτυχές των κοι-

62 — Προσφυγή, σ. 19-20.

νοτικών συμφερόντων (η υπογράμμιση δική μου) [63]».

Η χρονολογική σειρά των γεγονότων αποδεικνύει, και αυτή, ότι η Επιτροπή συντόνισε τα δύο μέρη της έρευνάς της. Η ανακοίνωση που έγινε σύμφωνα με το άρθρο 19, παράγραφος 3, του κανονισμού 17 (βλ. ανωτέρω υποσημείωση 1), όπου η Επιτροπή εκφράζει την πρόθεσή της να χορηγήσει εξαίρεση βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3, είχε ήδη δημοσιευθεί στις 13 Ιουλίου 1991, δηλαδή προ της λήψεως της προσβαλλομένης αποφάσεως. Επί πλέον, τόσο στο έγγραφο που απηύθυνε στη Matra στις 30 Ιουλίου 1991 (βλ. σημείο 13 ανωτέρω), όσο και στην περίληψη της αποφάσεώς της να μην αντιταχθεί στην πορτογαλική ενίσχυση (βλ. σημείο 2 και υποσημείωση 4 ανωτέρω), η Επιτροπή ανέφερε ρητώς ότι είχε την πρόθεση να εφαρμόσει το άρθρο 85, παράγραφος 3.

Τέλος, υπενθυμίζω ότι, προηγουμένως (σημεία 13-15), κατέληξα ήδη στο συμπέρασμα ότι, κατά τη σύνταξη της προσβαλλομένης αποφάσεως, η Επιτροπή είχε αναλύσει με επαρκώς διεξοδικό τρόπο το κατά πόσον υπήρχε κίνδυνος να διαταραχθούν οι σχέσεις ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς. Συνεπώς, η εξέταση της συμφωνίας της πορτογαλικής ενισχύσεως με τις κοινοτικές διατάξεις περί κρατικών ενισχύσεων *δεν* αποσυνδέθηκε, κατ' εμέ, από την εξέταση της συμφωνίας της ίδιας αυτής ενισχύσεως προς τους κανόνες περί συμπράξεων.

53. Οι «ανακολουθίες» οι οποίες, κατά τη Matra, προκύπτουν από την έλλειψη συντονισμού η οποία προσάπτεται στην εξέταση των διαφόρων πτυχών της κοινοποιηθείσας ενισχύσεως που εμπίπτουν, οι μεν, στις διατάξεις περί κρατικών ενισχύσεων, οι δε, στους κανόνες περί συμπράξεων, φρονώ ότι ουδόλως ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Έτσι, είναι τελείως λογικός ο δεκαετής περιορισμός της διάρκειας της εξαιρέσεως που χορηγήθηκε σύμφωνα με το άρθρο 85, παράγραφος 3, υπέρ της συμφωνίας «joint venture» που συνήφθη μεταξύ Ford και VW, παρόλον ότι η έγκριση από την Επιτροπή του πορτογαλικού προγράμματος ενισχύσεων δεν περιελάμβανε ρητώς τέτοιου είδους περιορισμό. Το τελευταίο τμήμα της ενισχύσεως αυτής πρέπει, πράγματι, να καταβληθεί ήδη στις 30 Δεκεμβρίου 1994, μετά δε από αυτό το εν λόγω πρόγραμμα θα περατωθεί.

Είναι αβάσιμος ο ισχυρισμός ότι η Ford και η VW παρουσίασαν τα πραγματικά περιστατικά με διαφορετικούς και ενίοτε μάλιστα αντιφατικούς όρους, ανάλογα με το εάν επρόκειτο για την προβλεπόμενη επί θεμάτων ενισχύσεων διαδικασία, αφενός, ή την προβλεπόμενη επί θεμάτων συμπράξεων, αφετέρου. Μια απλή σύγκριση της προσβαλλομένης αποφάσεως τόσο με την ανακοίνωση που έγινε σύμφωνα με τον κανονισμό 17, όσο και με την απόφαση της 23ης Δεκεμβρίου 1992 περί χορηγήσεως εξαιρέσεως βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3, αρκεί για να καταδειχθεί ότι η Επιτροπή βασίστηκε στα ίδια πραγματικά περιστατικά για να εκτιμήσει τα διάφορα στοιχεία της υπό κρίση υποθέσεως που εμπίπτουν, τα μεν, στις διατάξεις περί κρατικών ενισχύσεων, τα δε, στους περί συμπράξεων κανόνες. Κανένα στοιχείο της δικογραφίας δεν οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η Ford και η VW παρουσίασαν ενδεχομένως αντιφατική εκδοχή των πραγματικών περιστατικών, εν πάση δε περιπτώσει, ακόμη και αν αυτό είχε συμβεί, δεν είχε καμία προσδιορίσιμη συνέπεια.

Τέλος, γίνεται μνεία του γεγονότος ότι, ενόψει εφαρμογής του άρθρου 85, παράγραφος 3, η Επιτροπή κάλεσε τους τρίτους να υποβάλουν τις παρατηρήσεις τους, ενώ δεν το έπραξε αυτό στο πλαίσιο της διαδικασίας του άρθρου 93, παράγραφος 2. Η «ανακο-

63 — Προσβαλλόμενη απόφαση, σ. 10.

λουθία» αυτή δεν μπορεί, ωστόσο, να καταλογιστεί στην Επιτροπή, αλλά αντιστοιχεί στη θεμελιώδη διαφορά που υφίσταται μεταξύ των διαδικασιών επί θεμάτων κρατικών ενισχύσεων και των διαδικασιών επί θεμάτων συμπράξεων. Εάν, μετά το πέρας άτυπης προκαταρκτικής έρευνας διενεργηθείσας βάσει του άρθρου 93, παράγραφος 3, η Επιτροπή αποφασίσει ότι κάποια ενίσχυση συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο, δεν είναι υποχρεωμένη να κινήσει την τυπική διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 2. Επί πλέον, *ούτε καν μπορεί* να την κινήσει χωρίς έγκυρο λόγο (ανωτέρω σημείο 37). Κατά το άρθρο 19, παράγραφος 3, του κανονισμού 17, αντιθέτως, η Επιτροπή *οφείλει* να καλέσει ρητώς τους τρίτους να της γνωστοποιήσουν τις παρατηρήσεις τους εάν, μετά το πέρας άτυπης προκαταρκτικής έρευνας, καταλήξει στο συμπέρασμα ότι δικαιολογείται εξαίρεση βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3. Δεν μπορεί να προσαφθεί στην Επιτροπή το γεγονός ότι δύο όμοιες αποφάσεις, ληφθείσες μετά το πέρας άτυπης προκαταρκτικής έρευνας, έχουν, στο επίπεδο της διαδικασίας, τόσο διαφορετικές συνέπειες.

54. Η Matra υπαινίσσεται ότι το Δικαστήριο πρέπει να υποχρεώσει την Επιτροπή να επιφυλαχθεί να εκδώσει τη θετική της απόφαση βάσει του άρθρου 93, παράγραφος 3, μέχρι περατώσεως της τυπικής διαδικασίας βάσει του άρθρου 19, παράγραφος 3, του κανονισμού 17. Η άποψη αυτή βρίσκεται σε αντίφαση προς την πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, κατά την οποία η διάρκεια της άτυπης διαδικασίας βάσει του άρθρου 93, παράγραφος 3, της Συνθήκης πρέπει να είναι όσο το δυνατόν συντομότερη (βλ. ανωτέρω σημείο 34).

Συντάσσομαι, ωστόσο, με μια άλλη υπόδειξη της Matra, κατά την οποία η Επιτροπή, εάν η απόφασή της που αφορά στοιχεία υποθέσεως υπαγόμενα στις διατάξεις περί ενισχύσεων προηγείται αυτής που αφορά στοιχεία της ίδιας υποθέσεως υπαγόμενα στους κανόνες περί συμπράξεων, οφείλει να εξαρτήσει την πρώτη αυτή απόφαση από την απόφαση της οποίας έπεται η έκδοση. Ωστόσο, αυτό, εν προκειμένω, δεν έχει καμία συνέπεια. Όπως ορθώς επισημαίνει η Επιτροπή, ένα σχέδιο ενισχύσεων δεν εγκρίνεται παρά εν όψει πραγματοποιήσεως κάποιου πολύ καθορισμένου επενδυτικού προγράμματος. Εάν, στη συνέχεια, αποδειχθεί ότι το πρόγραμμα αυτό δεν μπορεί (εν μέρει ή εν όλω) να συνεχιστεί, επί παραδείγματι, λόγω αρνητικής τελικής αποφάσεως ως προς την εξαίρεση βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3, η ενίσχυση χάνει αντιστοίχως τον λόγο υπάρξεώς της. Όπως, εξάλλου, η ίδια η Matra τονίζει, πρέπει, σε μια τέτοια περίπτωση, να επιστραφεί η ενδεχομένως καταβληθείσα ενίσχυση. Με άλλα λόγια, οι ενισχυόμενες επιχειρήσεις που κάνουν χρήση των ληφθέντων κεφαλαίων προτού χορηγηθεί η εξαίρεση το πράττουν ιδίω κινδύνω.

55. *Τρίτος λόγος ακυρώσεως: ανεπαρκής αιτιολογία της προσβαλλομένης αποφάσεως.* Κατά τη Matra, η Επιτροπή παρέβη το άρθρο 190 της Συνθήκης ΕΟΚ διότι δεν αιτιολόγησε επαρκώς την προσβαλλόμενη απόφαση. Ιδίως, δεν καθόρισε με ακρίβεια την οικεία αγορά, ενώ άλλα στοιχεία (μεταξύ άλλων, μια ανάλυση των χρηματοοικονομικών επιπτώσεων της ενισχύσεως, των επενδύσεων και του περιφερειακού μειονεκτήματος) απουσιάζουν παντελώς από την προσβαλλόμενη απόφαση. Η εν λόγω ελλιπής αιτιολογία είχε ως συνέπεια να στερήσει από τη Matra τη δυνατότητα να υπερασπίσει τα δικαιώματά της και από το Δικαστήριο τη δυνατότητα να εκτιμήσει τη σκοπιμότητα της προσβαλλομένης αποφάσεως. Η Επιτροπή αγνόησε έτσι μια πάγια νομολογία του Δικαστηρίου [64].

64 — Η Matra παραπέμπει στην απόφαση της 13ης Μαρτίου 1985, 296/82, Leeuwarder Papierwarenfabriek κατά Επιτροπής, σκέψεις 19 επ. (Συλλογή 1985, σ. 809).

Απέδειξα προηγουμένως (ανωτέρω σημεία 13 επ.), κατά τρόπο νομίζω αρκετά πειστικό, ότι η προσβαλλόμενη απόφαση περιείχε όντως λεπτομερή ανάλυση τόσο των συνιστωσών της πορτογαλικής ενισχύσεως όσο και των επιπτώσεών της, καθώς και των σχεδιαζομένων επενδύσεων και του περιφερειακού μειονεκτήματος. Αντικρούοντας τα αναπτυχθέντα από τη Matra επ' αυτού του σημείου επιχειρήματα, κατέδειξα, με συνεχείς παραπομπές και παραθέσεις, ότι η προσβαλλόμενη απόφαση παρέχει όντως τη δυνατότητα στο Δικαστήριο να ελέγξει την άσκηση από την Επιτροπή της εξουσίας εκτιμήσεως που αυτό της αναγνωρίζει. Κατά τη γνώμη μου, η Επιτροπή τήρησε τις παρατιθέμενες από τη Matra προϋποθέσεις τις οποίες, κατά το Δικαστήριο, πρέπει να πληροί μια πειστική αιτιολογία:

«Το άρθρο 190 (...) δεν ικανοποιεί μόνο τυπική προϋπόθεση, αλλά σκοπεί να παράσχει στους διαδίκους τη δυνατότητα υπερασπίσεως των δικαιωμάτων τους, στο Δικαστήριο τη δυνατότητα ασκήσεως του ελέγχου του και στα κράτη μέλη, καθώς και σε κάθε ενδιαφερόμενο υπήκοο, τη δυνατότητα να πληροφορηθούν τις περιστάσεις υπό τις οποίες η Επιτροπή εφάρμοσε τη Συνθήκη.

Για την επίτευξη των σκοπών αυτών αρκούσε να παρατεθούν ρητά στην απόφαση, κατά τρόπο έστω συνοπτικό, αλλά σαφή και πρόσφορο, τα κύρια νομικά και πραγματικά στοιχεία επί των οποίων στηρίζεται και τα οποία είναι αναγκαία για την κατανόηση του συλλογισμού της Επιτροπής [65]».

56. Όσον αφορά τον ορισμό της οικείας αγοράς, αρκεί να παρατηρηθεί ότι, στην προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή ομιλεί σαφώς περί του «τομέα (ή της "αγοράς") του αυτοκινήτου», αφενός, και του «τμήματος των οχημάτων πολλαπλών χρήσεων», αφετέρου [66]. Στις γραπτές και προφορικές παρατηρήσεις της, η ίδια η Matra λαμβάνει πάντα ως αφετηρία την αρχή ότι η αγορά των οχημάτων πολλαπλών χρήσεων, νοούμενη ως τμήμα της αγοράς του αυτοκινήτου θεωρουμένης στο σύνολό της, αποτελεί την οικεία αγορά εν προκειμένω [67]. Συνεπώς, είναι προφανές ότι η Matra δεν δυσχεράνθηκε πολύ από τη «συγκεχυμένη» ορολογία που χρησιμοποίησε η Επιτροπή. Επομένως, φρονώ ότι είναι αβάσιμος και ο τρίτος από τους λόγους που θεμελιώνει η Matra σε θέματα διαδικασίας.

57. *Τέταρτος λόγος ακυρώσεως: προσβολή των δικαιωμάτων υπερασπίσεως.* Αρνούμενη να κινήσει την επιτρέπουσα τη συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 2, της Συνθήκης, η Επιτροπή εμπόδισε τη Matra να υποστηρίξει λυσιτελώς την άποψή της. Πράττοντας αυτό, η Επιτροπή παραβίασε, κατά τη Matra, μία γενική αρχή, καθιερωμένη από το Δικαστήριο, κατά την οποία:

«κάθε διοικητική αρχή η οποία λαμβάνει μέτρο ικανό να βλάψει σοβαρώς ατομικά συμφέροντα υποχρεούται να παρέχει στον ενδιαφερόμενο τη δυνατότητα να διατυπώσει την άποψή του [68]».

Ευλόγως, η Matra συνάγει από την απόφαση Transocean της 23ης Οκτωβρίου 1974 ότι η γενική αυτή αρχή είναι εφαρμόσιμη και σε θέματα ανταγωνισμού. Στην απόφαση αυτή το Δικαστήριο επικαλέστηκε, αναφορικά με

65 — Απόφαση της 4ης Ιουλίου 1963, 24/62, Γερμανία κατά Επιτροπής (Συλλογή τόμος 1954-1964, σ. 909).

66 — Προσβαλλόμενη απόφαση, σ. 2 και 6.

67 — Έτσι αιτιολογεί η Matra το παραδεκτό της προσφυγής της «επισημαίνοντας ότι, αντίθετα από τις ανταγωνίστριες εταιρίες, παράγει μόνον οχήματα πολλαπλών χρήσεων και ότι η θέση της στην αγορά εξαρτάται αποκλειστικά από την εξέλιξη του τμήματος αυτού της αγοράς» (σημείο 9 ανωτέρω).

68 — Απόφαση της 27ης Οκτωβρίου 1977, 121/76, Moli κατά Επιτροπής (Συλλογή τόμος 1977, σ. 611, σκέψη 20).

εξαίρεση υπό προϋποθέσεις βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3:

«τον γενικό κανόνα, κατά τον οποίο στους αποδέκτες αποφάσεων των δημοσίων αρχών, οι οποίες θίγουν αισθητά τα συμφέροντά τους, πρέπει να δίνεται η δυνατότητα να γνωστοποιούν με πρόσφορο τρόπο τις απόψεις τους [69]».

58. Έχω ήδη αναφέρει προηγουμένως (σημείο 7) ότι, κατ' εμέ, η Matra δεν είχε τη ιδιότητα ούτε του «ενδιαφερομένου» ούτε του «αποδέκτη», κατά την έννοια της νομολογίας αυτής. Συμφωνώ με την άποψη της Matra ότι, εάν η Επιτροπή αποφασίσει *εσφαλμένως* να μην κινήσει τη διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 2, η στάση αυτή συνιστά, οιονεί αυτομάτως, προσβολή των δικαιωμάτων υπερασπίσεως των ενδιαφερομένων τρίτων. Στην περίπτωση αυτή, πράγματι, κακώς προτιμάται μία διαδικασία η οποία δεν είναι πολύ διαφανής και δεν παρέχει στους τρίτους παρά περιορισμένη δυνατότητα παρεμβάσεως (βλ. ανωτέρω σημείο 34). Με την απόφαση Γερμανία κατά Επιτροπής της 20ής Μαρτίου 1984, το Δικαστήριο διατύπωσε, επί του θέματος, τις ακόλουθες σκέψεις:

«Μολονότι, αληθεύει ότι, κατά τη διάρκεια των πολυμερών συνεδριάσεων, η Επιτροπή ενημέρωσε τα λοιπά κράτη μέλη για την εξέλιξη των συνομιλιών της με τη Βελγική Κυβέρνηση, πάντως, όπως προκύπτει από τις συζητήσεις ενώπιον του Δικαστηρίου, οι εν λόγω διαβουλεύσεις δεν παρείχαν ούτε στους ενδιαφερομένους ούτε στην ίδια την Επιτροπή τις ίδιες εγγυήσεις και τα ίδια πλεονεκτήματα με εκείνα που προσφέρουν οι προβλεπόμενες από το άρθρο 93, παράγραφος 2, τυπικές διαβουλεύσεις (σκέψη 18)».

69 — Απόφαση της 23ης Οκτωβρίου 1974, 17/74, Transocean Marine Paint κατά Επιτροπής (Συλλογή τόμος 1974, σ. 441, σκέψη 15).

Από τις παρούσες προτάσεις, ωστόσο, προκύπτει ότι υπάρχουν αποχρώντες λόγοι να γίνει δεκτό, εν προκειμένω, ότι, στο πλαίσιο της ευρείας αποφασιστικής εξουσίας που κατέχει, η Επιτροπή *δεν* έσφαλε αποφασίζοντας να μην κινήσει την τυπική διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 2 [70].

59. Είναι, ωστόσο, κυρίως οι ειδικές περιστάσεις της υπό κρίση υποθέσεως που με πείθουν ότι η Επιτροπή πράγματι σεβάστηκε τα δικαιώματα υπερασπίσεως της Matra. Από τη σχέση των πραγματικών περιστατικών, η οποία διαλαμβάνεται στην αρχή των παρουσών προτάσεων και η οποία δεν αμφισβητείται από τους διαδίκους (βλ. ανωτέρω σημείο 2), προκύπτει ότι, προτού περατωθεί η άτυπη διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 3, η Matra παρενέβη τουλάχιστον δύο φορές (με επιστολή που απηύθυνε στις 17 Ιουνίου 1991 στους αρμόδιους επιτρόπους και με καταγγελία που υπέβαλε στις 26 Ιουνίου 1991 ενώπιον της Επιτροπής). Η Επιτροπή αντέδρασε στις παρεμβάσεις αυτές όχι μόνον εγγράφως (με έγγραφο της 17ης Ιουλίου 1991), αλλά και προφορικώς (κατά τη διάρκεια συναντήσεως με την Matra στις 27 Ιουνίου 1991). Πρέπει να επισημανθεί ότι η Επιτροπή, ακόμη και αν αποφασίσει να κινήσει τη διαδικασία του άρθρου 93, παράγραφος 2, δεν είναι υποχρεωμένη να προβεί σε τέτοιου είδους προφορική συνεννόηση.

Η προσβαλλόμενη απόφαση μνημονεύει ρητώς την καταγγελία της Matra, απαριθμεί δε και αναλύει τα ουσιαστικά στοιχεία της. Χωρίς να αντικρούεται επ' αυτού του σημείου από τη Matra, η Επιτροπή υποστηρίζει, εξάλλου, ότι, προτού λάβει την προσβαλλόμενη απόφαση, είχε ήδη στη διάθεσή

70 — Εφόσον η διεξαχθείσα από την Επιτροπή έρευνα δεν εστρέφετο κατά της Matra, τα διαδικαστικά δικαιώματά της είναι, εξάλλου, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, λιγότερο ευρέα από τα δικαιώματα επιχειρήσεως κατά της οποίας στρέφεται η έρευνα. Πρβλ. την απόφαση της 17ης Νοεμβρίου 1987, 142 και 156/84, BAT και Reynolds κατά Επιτροπής, σκέψη 20 (Συλλογή 1987, σ. 4487): «τα διαδικαστικά δικαιώματα των καταγγελλόντων δεν μπορούν να είναι τόσο ευρέα όσο το δικαίωμα της άμυνας των επιχειρήσεων κατά των οποίων η Επιτροπή διεξάγει έρευνα».

της το σύνολο των πολυαρίθμων και ογκωδών εγγράφων που η Matra επισύναψε στην προσφυγή της.

60. Το γεγονός ότι, κατά τη διάρκεια της άτυπης διαδικασίας, η Επιτροπή δεν επέτρεψε στη Matra να έχει παρά περιορισμένη μόνο πρόσβαση στον φάκελο αποτελεί αναπόφευκτη συνέπεια του χαρακτήρα της διαδικασίας αυτής, που δεν επιτρέπει τη συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων [71]. Σύμφωνα με τα έγγραφα που κατατέθηκαν στο Δικαστήριο στο πλαίσιο της διαδικασίας, η περιορισμένη αυτή δυνατότητα προσβάσεως στο, φάκελο της υποθέσεως δεν προξένησε στη Matra ζημία που μπορεί να αποδειχθεί [72].

Εν πάση περιπτώσει, από τις απαριθμηθείσες στο προηγούμενο σημείο περιστάσεις προκύπτει ότι, τουλάχιστον όσον αφορά τη Matra, η ακολουθηθείσα από την Επιτροπή διαδικασία ήταν αρκούντως διαφανής και πρόσφερε στην εν λόγω εταιρία επαρκείς ευκαιρίες να παρέμβει [73]. Επομένως, καταλήγω στο συμπέρασμα ότι δεν υπήρξε καμία προσβολή των δικαιωμάτων υπερασπίσεως της Matra, οπότε ο τέταρτος λόγος ακυρώσεως πρέπει, και αυτός, να απορριφθεί.

61. *Πέμπτος λόγος ακυρώσεως: παραβίαση της γενικής αρχής της χρηστής διοικήσεως.* Προς υποστήριξη του λόγου αυτού, η Matra ισχυρίζεται πάλι ότι η Επιτροπή δεν έλαβε υπόψη τις αντιρρήσεις της, αρνήθηκε να διεξαγάγει εις βάθος έρευνα σχετικά με την κατάσταση της αγοράς των οχημάτων πολλαπλών χρήσεων και, με την προσβαλλόμενη απόφαση, προδίκασε το αποτέλεσμα της διεξαχθείσας βάσει του άρθρου 85, παράγραφος 3, έρευνας. Ήδη, στα προηγούμενα, απέρριψα τους ισχυρισμούς αυτούς τους οποίους θεωρώ αβάσιμους. Καταλήγω επομένως ότι δεν επαρκούν για να αποδείξουν ότι υπήρξε παραβίαση της γενικής αρχής της χρηστής διοικήσεως.

Συμπέρασμα

62. Δίκην συμπεράσματος, προτείνω στο Δικαστήριο να εκδώσει απόφαση διατυπωμένη ως εξής:

«1) Η προσφυγή ακυρώσεως είναι παραδεκτή αλλά αβάσιμη.

2) Η Matra καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα».

71 — Εξάλλου, ακόμη και όταν, στις υποθέσεις ανταγωνισμού, κινείται η τυπική διαδικασία, αυτό δεν σημαίνει ότι ο φάκελος στο σύνολό του κοινοποιείται στους ενδιαφερόμενους τρίτους. Έτσι, τα έγγραφα που περιέχουν επιχειρηματικά απόρρητα δεν μπορούν σε καμία περίπτωση να δημοσιοποιηθούν. Βλ. απόφαση της 24ης Ιουνίου 1986, 53/85, AKZO Chemie BV, σκέψεις 26 επ. (Συλλογή 1986, σ. 1965)· απόφαση BAT και Reynolds κατά Επιτροπής, σκέψη 21.

72 — Κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Επιτροπή, αντιθέτως, ισχυρίστηκε ότι, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, η Matra είχε συνεχώς πρόσβαση ακόμη και στα πιο εμπιστευτικά έγγραφα της Επιτροπής. Ως παράδειγμα ανέφερε τις εκθέσεις που εκπονήθηκαν στο Setúbal τον Οκτώβριο 1992, το περιεχόμενο των οποίων είχε διαρρεύσει στον Τύπο.

73 — Αυτό δεν αποτελεί απάντηση στο κατά πόσον τα δικαιώματα υπερασπίσεως έγιναν σεβαστά όσον αφορά άλλους τρίτους. Εφόσον η Matra είναι, στην Ευρώπη, ο μόνος κατασκευαστής που παράγει αποκλειστικά και μόνο οχήματα πολλαπλών χρήσεων (βλ. ανωτέρω σημείο 9) και κατέχει, επί πλέον, δεσπόζουσα θέση στο εν λόγω τμήμα της αγοράς (βλ. ανωτέρω σημείο 9), η ερώτηση αυτή δεν τίθεται στην πραγματικότητα. Για να υπάρξει εγγύηση των δικαιωμάτων υπερασπίσεως και ως προς τα ενδιαφερόμενα μέρη που δεν έλαβαν γνώση της άτυπης διαδικασίας που κινήθηκε βάσει του άρθρου 93, παράγραφος 3, της Συνθήκης, είναι αναγκαίο, όπως το συνιστά ο γενικός εισαγγελέας Tesauro, να διευρυνθούν οι προϋποθέσεις του παραδεκτού επ' ωφελεία των μερών αυτών (βλ. ανωτέρω υποσημείωση 14).